

ZAPISKI NOVINARSKA ETIKA

1. DOBE MNOŽIČNIH OSEB (ANJA S.)

Nobenega obdobja nismo tako različno opredeljevali, kot čas iztekajočega se drugega tisočletja:

- postmoderna doba (
- postindustrijska doba
- postmodernizem (strogo kulturni pojav, nekakšna kulturna paradigma- Lash; drugače pa za bolj teoretsko utemeljevanje postmodernizma zaslužni francoski postrukturalisti: Foucault, errida, Bartes, Lacan, Baudrillard, Deleuze, Lytord)
- informacijska doba
- Vodnarjeva doba (spreminjajoča se drža posameznikov, ki začenjajo uveljavljati drugačen odnos do samih sebe, do sočloveka in do naravnega okolja)
- Nova doba

V kontekstu različnih novodobnih konceptov pa je najbolj očitna prevlada medijskih podob in navideznih svetov ter medijska manipulacija, zato je to **doba medijske fascinacije, doba množičnih občil**.

Baudrillard: obdobje simulacije, brezmejne reprodukcije podob in spektakla. Stanje simulacije, v katerem lahko vse scenarije le še enkrat preigramo, saj so se že zgodili- realno ali virtualen. Živimo v svetu, ki je preprosto tam, imanenten, uresničen, tako da sodba ni več potrebna. **Množična občila enostavno množijo dogodke, ki nimajo več svojega lastnega prostora in časa.** *Faza odsevanja realnih dogodkov ne obstaja več, saj pred sabo nimamo več zrcala, ampak ekran.*

Množična občila o dogodkih ne le poročajo, ampak sodelujejo v nastajanju podob o dogodkih, ki jih naslovniki dojemajo kot nekaj resničnega. Mediji in z njimi novinarji ključni oblikovalci družbene stvarnosti.

Konstrukcija medijske realnosti in medijska konstrukcija realnosti:

- zajema procese med nosilci te realnosti (novinarji, viri informacij, selekcija dogodkov, selekcija žanra, uporaba jezikovnih sredstev)
- Zakaj? tipizacija in utrjevanje kohezivnosti vsakdanjega sveta
- Realnost definirajo konkretni posamezniki in skupine (novinarji, uredniki,...njihove subjektivne izkušnje – zato o objektivnosti skeptično)

Kako medijske podobe dojemajo naslovniki? Večina uporabnikov naseda občilom in sprejema njihove podobe kot ogledala, v katerih se zrcali svet. Ne ločijo realnosti od govora o njej.

Informacijsko dobo po McQuailu zaznamujejo 4 sklopi družbeno-ekonomskih sprememb:

1. INFORMATIZACIJA: večji pomen informacij in komunikacij v proizvodnji
2. INTERNACIONALIZACIJA: internacionalizacija in globalizacija človekovih dejavnosti, ni več meja za prenos inf. In kulture
3. FILOZOFIJA SVOBODNEGA TRGA: zagovarjanje deregulacije in trga
4. POSTMODERNA KULTURA

Spremembe v množičnih občilih (McQuail):

1. EKSPANZIJA: novih občil, proizvodnej, pretoka,...
2. GLOBALIZACIJA infrastrukture, lastništva, distribucije, sprejema,...
3. KOMERCIALIZACIJA nadzora, vsebine, financiranja
4. FRAGMENTACIJA organizacijske strukture, funkcij in javnosti

S **komunikacijsko revolucijo** označujemo specifične tehnologije in storitve, ki so z novimi tehnologijami povezane, predvsem pa odpravo ali preoblikovanje poprej trdno določenih meja med telekomunikacijami in računalništvom. (Splichal)

Ideologizacija izraza informacijska družba, saj prikriva zavestno distinkcijo med informirano in informirano družbo – inf. Družba ne zagotavlja nujno tudi informiranosti.

Demokracija brez množičnih občil ni možna. – nadzorna funkcija – psi čuvaji, 4. veja oblasti – vprašljivo? Četudi to idejo psa čuvaja in 4. veje oblasti opustimo kot romantični ideal, državljani ostajajo odvisni od občil.

Občila nove dobe pa čedalje bolj usmerja **dobiček** kot glavno gonilo dobe množičnih občil. Bralci so kupci, časopis je produkt. Novice pa je treba zapakirati tako, da bodo pritegnile ciljno občinstvo in izkoristile ekonomski potencial trga.

McManus ob tem navaja družbene vplive tržno usmerjenih množičnih občil: potrošniki iz inf. Sporočil izvedo manj, lahko so prevarani/zapeljani, viri inf. Lahko postanejo bolj manipulativni, občinstvo pa bolj ravnodušno do politike. Taka občila ne upoštevajo človeka kot naslovnika, kot osebo, ki je cilj sam na sebi (Kant), ampak je cilj v dobičku.

Rešitev? Doba množičnih občil potrebuje etiko, ki zapoveduje, da je treba človeka nagovarjati kot osebo in ne stvar, kot cilj in ne sredstvo.

Nagovarjati sebe, naslovnika, vir inf. In predmet novinarskega upovedovanja kot osebe pomeni priznati in sprejeti odgovornost.

2. MORALA IN ETIKA: OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

ETIKA: - Hribar: Etika odgovarja na vprašanja, kako biti in kako delovati. **Morala** je predmet etike. Etika je veda, ki naše moralno obnašanje reflektira.

- Musek: moralo tvorijo internalizirane, skozi socialno in kulturno učenje sprejete normativne formule- ponotranjene prepovedi in zapovedi.
- Russ: Etika se obrača k premisleku o temeljih morale. Etika kot metamorala, veda, onstran morale, teorija, ki se ukvarja z dobrim in zlim, z vrednotami in moralnimi sodbami.
- Hamelink: Etika je disciplina, ki zagotavlja kritično premišljevanje o moralni izbiri; je diskurz o normah, ki so temelj moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v dani situaciji.
- Vesey in Foulkes: veja filozofije, ki obravnava dobro in zlo; praktično poučevanje dejanj človeških bitij kot članov družbenih skupi
- Kovač: etika je univerzalna, temelj morale in moralna usmeritev;

Etika je univerzalna zahteva, da človek odgovarja na stisko in klic drugega. Morala pa opredeljuje, kako to stori.

OSEBA: enotno, polno in celostno človeško bitje, ki svojo življenjsko držo utemeljuje v odnosih z drugimi ljudmi. Je cilj sam na sebi, najvišje dobro, vrednota in dostojanstvo, ki zaživi in se prepozna v drugi osebi oziroma v osebnem odnosu.

- Emmanuel Mounier: oseba kot konkretnost človeka. Posameznika pojmuje kot okrnjenega in pomanjkljivega človeka, sporazumevanje posamezniku omogoča, da postane oseba. Kako to postane:
 1. Mora stopiti iz sebe
 2. Razumeti: postaviti se v stališče drugega
 3. Vzeti nase, prevzeti usodo, bolečino, veselje in nalogo drugega.
 4. Dajati
 5. Biti zvest
- Kovač: oseba je najprej življenjska drža, drža celostnega človeka, ki ni več razklan med dušo in telesom.
- Kant: osebe so umna bitja in že po naravi cilj sami po sebi. Oseba je nenadomestljiva, ker ima dostojanstvo.
- Emmanuel Levinas: etika kot prva filozofija. Drugi je vedno večji od mene in je moj učitelj – neskončna etična odgovornost do drugega)

VREDNOTE: - posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov in ki usmerjajo naše interese in naše vedenje. (Musek)

- v njih se odražajo družbene in kulturne norme, imajo osebni pomen za posameznika, doživljamo jih z občutkom odgovornosti in zavezanosti
- ne nanašajo se na konkretne situacije, imajo imperativni normativni značaj
- reprezentacije določenih idealov-idealnih, popolnostnih kategorij o stanjih oziroma ravnanjih, ki jih velja dosegati

PRAVILA IN NAČELA moralnega vedenja so *etična znamenja vsake civilizirane družbe, kažipot, ki naj iz kaosa ustvarijo moralni red*. Določajo, kakšno naj bo neko vedenje/ravnanje

NORME so merilo v sferi svobodnega moralnega delovanja, presojanja ali vrednotenja. *Norme določajo tisto, kar bi moralo biti ali se zgoditi, če želimo uresničiti določene cilje*. (Filipovič)

IDEAL je ideja največje popolnosti nekega predmeta v svoji vrsti – kot najvišjega cilja (ali dobrega), h kateremu je treba težiti.

NORMATIVNO ETIKO delimo na *TELEOLOŠKO* (se osredotoča predvsem na kategoriji 'dobro' in 'vrednota', ki opredeljujeta smer in cilj človekovega delovanja) in *DEONTOLOŠKO ETIKO* (ukvarja se z zahtevo izpolnjevanja dolžnosti in pojmom 'norma').

DEONTOLOGIJA: nauk o dolžnostih (Bentham); v Franciji je dobila še bolj aplikativen pomen: medicinska etika, novinarski etični kodeks, odvetniška etika,...

Zgodovina etike: - V 50-ih etik kot filozof, ki se ukvarja s pomeni in vsebinskimi vprašanji

- 70-ta: vrnitev t.i. vsebinske etike in kasneje priključitev tudi na praktično filozofijo Kanta

Normativna etika se ukvarja z razvojem splošnih teorij, pravil in načel moralnega vedenja.

Aplikativna etika je tista veja moralne filozofije, ki dejansko rešuje etične probleme- sooča se s spornimi etičnimi vprašanji v okolju resničnega življenja

Dolžnost je tisto, kar naj bo oz. naj bi bilo, kar je nujno in zahtevano, lahko je moralna obveznost, lahko je zakon ali načelo, v katerem je izražena.

DOLŽNOST kot notranja zapoved avtonomnega subjekta (novinarja), ki je sicer zapisana v kodeksu, ampak ne vsiljena od zunaj

ODGOVORNOST kot moralno presojanje in ravnanje, ki je storjeno lev skladu z dolžnostjo in predvsem iz dolžnosti.

3. ETIKA IMMANUELA KANTA (VERONIKA)

KANT

Praktično filozofijo poimenuje »znanost o dolžnostih«, «filozofija nravi«, »nauk o nraveh« ali »moralna filozofija«

Temeljno delo o etiki: Temelji metafizike morale. »znanost o morali« opredeljuje: polaganje temeljev ni nič več kot iskanje in ztrjevanje NAJVIŠJEGA PRINCIPA MORALNOSTI.

V praktični filozofiji sprejemoamo razloge za to, kar se MORA dogajati (ne pa za tisto, kar se dogaja).

Kantovo etiko lahko po Girbarju uvrstimo v »moralo utemeljujoče etike«, v moramtivni etični sistem s poudarjenimi zancilnostmi deontološke etike (kot etike dolžnosti). DE lahko utemeljimo tudi kot etiko odgovornosti, ki ima – gledena definicijo – vmesni položaj med teleološko in deontološko etiko.

3.1 ČISTI PRAKTIČNI UM, DOBRA VOLJA IN UNIVERZALNOST UMA

Kant razliko med teoretičnim in praktičnim umom. Razliko opredeljuje tako, da teoriji pripada domena čutnosti in razuma, praksi pa nadčutnega in uma. Človek je v najvišjem pomenu samo umno, usko bitje, ne pa čutno in tudio ne razumsko. Um se dvoga nad čute in nad razum, razsoja o samem sebi in je svoj lastni sodnik.

Vsi moralni pojmi imajo svoj izvor v umu.

Človek kot umno bitje obvladuje samega sebe kot čutno in razumsko bitje, gre za »vzpostavitev čiste moči in polne oblasti«.

Kant je postavil etiko, ki se ukvarja s tem »kako delovati?«

Človek ima zaradi svojega umnega delovanja zmožnost, da si sam ustvarja svoj značaj. **VOLJA** je »zmožnost izbrati le tisto, kar um, neodvisno od nagnjenj, spozna kot praktično nujno, tj. kot dobro«. Nagnjenja nam lahko le svetujejo, um pa nam **ukazuje**.

Kant pravi, da ima samo umno bitje zmožnost, da deluje po predstavi zakonov, tj. po principih in volji. Ker pa je za izpeljavo dejanj iz zakonov potreben um, volja ni nič drugega kot praktični um. »umna volja« je edina dobra (moralna) volja, moralni zakon pa je uporaben za vsa umna bitja enako. Človekov pravi cilj je razvoj njegove umne narave, saj »dober«, moralen človek ravna v skladu s svojim umom.

Zakon določa v tem primeru voljo neposredno, dejanje, ki je v skadu z zakonom, pa je samo na sebi dobro, volja, katere maksima vselej ustreza temu zakonu, je dobra absolutno, z vsakega gledišča in je najvišji pogoj vsega dobrega.

Um je nekaj univerzalnega (z razliko od občutkov, čustev, nagnjenj). Nagnjenja so različna: enega nagne v eno, drugega v drugo. Um pa je enak za vsa umna bitja. Če bi vsi sledili zapovedim uma, bi prišli vsi do enakih zaključkov. Gre torej za UNIVERZALNIST – to je tisto, kar Kant zahteva od terojje moralnosti. KATEOGRIČNI IMPETARTIV je pogoj za to in ga razume kot univerzalni moralni zakon.

Šele moralni zakon določa pojem dobrega. Pojem dobrega torej lahko izpeljemo šele iz moralnega zakona.

NAJVIŠJE DOBRO: brezpogojna totalnost čistega praktičnega uma.

NRAVNOST: prvi pogoj najvišjega dobrega, kateri drugi element je srečnost, ki je moralno pogojena in logična ali smiselna posledica prve.

Cilj čistega uma (v nujenm delovanju za najvišje dobro) – je povezanost med nrvnostjo in njej sorazmerno srečnostjo nekega bitja kot nujna: prizadevati si moramo, da si izgrajujemo najvišje dobro.

Razlika med NAUKOM O SREČNOSTI in NRAVNSTVENIM NAUKOM.

Nauk o srečnosti: v celoti je utemeljen na empiričnih načelih. Čisti praktični um terja, da se na zahteve po srečnosti ne oziramo, kadar gre za dolžnost. Zahteve po srečnosti torej ni treba opustiti., saj pri Kantu ni popolnoma izključena saj jelahko skrb zanjo v nekem pogledu celo dolžnost. Srečnost, za katero potrebujemo veščnost, zdravje in bogastvo, namreč vsebuje sredstva za izpolnitev dolžnosti, odsotnost srečnost pa poraja skušnjave za kršitev dolžnosti. Vsi določitevni razlogi volje razen moralnega zakona so empirični in sodijo k načelu srečnosti, zato jih moramo »v celoti ločiti od nrvnega načela in mu ne smejo biti naikoli utelešeni kot pogoj«.

Morala po Kantu ni nauk, kako postati srečni, ampak kako moramo postati vredni srečnosti. Ni nauk o srečnosti, ampak le za umni pogoj srečnosti in ni sredstvo, kakojo pridobiti.

Nekdo je vreden neke stvari ali stanja, če se njegovo posredovanje ujema z najbišjim dobrim Vrednosti je torej odvisna od nrvnega vedenja, ki je v pojmu najvišjega dobrega pogoj za vse ostalo – za delež srečnosti.

Šele izpolnjevanje zapovedi moralnega zakona oz. kategoričnega imperatica nam omogoči, da pridobivamo tudi srečnost kot preostali del najvišjega dobrega. Pot do srečnosti je torej pot do moralnega zakona = ta poteka mimo načel in maksim.

3. 3 OD MAKSIM K ZAKONU ALI OD PRAKTIČNEGA K ETIČNEMU

Maksima = praktična subjektivna načela. Ko ima subjekt pogoj za nekaj, kar velja le za njegovo voljo.

PRAKTIČNI ZAKONI = objektivna praktična načela. Ko je pogoj veljaven za voljo vsakega umnega bitja.

Umno bitje si lahko postavi maksimo maščevanje za vsako žalitev, kar je seveda le njegova maksima, ne more oa biti praktični zakon (ne velja za vse!).

Neetično oziroma **patološko dejanje** je tisto, pri katerem delujemo normalno oziroma racionalno. Vodi nas **gonilo**, ki ga za normalno delovanje nujno potrebujemo. Gonilo je lahko najosnovnejša materialna potreba, lahko najbolj vzvišena ideja, lahko nekaj vmes. Medtem ko je **etično dejanje** umno.

Patološkost je »delovanje, ki je sredstvo za doseg določenega cilja. Povezana je s pojmom heteronomije. Po Kantu svojim nagnjenjem ne moremo ukazovati, zato je najbolje, da se jih znebimo. Oprijeti se je treba tistega gonila, ki vodi k etičnemu delovanju, in to je KATEGORIČNI IMPERATIV kot temeljni zakon čistega praktičnega uma.

3.4 KATEGORIČNI IMPERATIV

IMPERATIV = pravilo, nujnost zahteva. Razlikuje se od maksim ki so subjektivna načela. Imperativ velja objektivno.

Za moralni zakon in za to, da mu omogočimo vpliv na voljo, ni treba iskati nobenega drugega gonila razen »umne volje«. Nevarno bi bilo, če bi delovalao tudi npr. gonilo koristi.

Pravo gonilo čistega praktičnega uma »ni drugega kot čisti moralni zakon«.

Le čisti praktični um je zakonodajalen, saj se pri določanju volje ne ozira na občutke (ne)ugodja.

Kl se ne ukvarja z vsebino nekega dejanja, ampak zadeva le njegovo strukturo. Gre za t.i. etični formalizem, pri kateri se postavlja vprašanje, katera forma je primerna za občo zakonodajo in katera ne.

Materialna načela niso primerna za najvišnji npravstveni takon. Edino možno načelo, ki je primerno za kategorični imperativ je **FORMALNO PRAKTIČNO NAČELO ČISTEGA UMA**, po katerem mora biti neposredni določitveni razlog volje **GOLA FORMA OBČE ZAKONODAJE**.

Kl deluje brez nobene zapovedi ali prepovedi. V skladu z njim je treba ravnati na določen način, saj je to praktično pravilo brezpogojno.

Moralni zakon je imperativ, toda ni vsak imperativ moralni zakon.

Razlikujemo

- Hipotetične imperitive
- Kategorične imeprative

Kl= pomeni prezpogojni ukaz oziroma zahtevo in je nasprotje hipotetičnega ali pogojenega. Ukazuje izvršitev dejanja, ki je samo po sebi namen.

- Je praktični zakon
- Zakon je nujno kategoričen, sicer ni zakon,
- = brezpogojni velelnik »Storiti moraš to!«
- Kl ali temeljni npravni zakon: »deluj tako, da lahko velja maksima tvoje volje vselej hkrati kot načelo obče zakonodaje«. Povezan je z idejo univerzalizacije: moralnost maksime presojava tako, da se vprašamo o možnosti njene univerzalizacije. To pomeni, da je moralno sprejemljiva tista maksima, ki jo lahko univerzaliziramo.
- »deluj tako, da človeštvo v svoji osebi, kakor tudi v osebi vsakega drugega povsod vzameš kot namen (cilj) in nikoli kot sredstvo«
- Delaj tako, kot da naj bi maksima tvoje delovanja s pomočjo tvoje volje postala splošni naravni zakon«

HI = določa dejanje, ki so sredstva za druge namene. Je praktičn predpis, ki vsebuje gole predpise veččnosti.

- Neko dejanje je sredstvo za dosedganje cilja: če hočem y, moram w. »Storiti moraš to, če ...«To pomeni, da je neko dejanje dobro le kot sredstvo za doseg nečesa drugega.
- **vs. Kl = tisti, ki neko dejanje predstavlja kot »dobro samo po sebi«, ne glede na kak drug smoter.**

3.5 ZAKON SVOBODE IN AVTONOMIJAVOLJE

PRAKTIČNASVOBODA=neodvisnostvoljeod vsekega drugega zakona, razen od moralnega

TRASCENDENTALNA SVOBODA = neodvisnost od vsega empiričnega in torej od narave nasplloh. O svobodi, ki je a priori praktična in brez katere ni možen noben moralni zakon.

Človek pripada čutnemu in tudi inteligibilnemu svetu.

Iz tega izhaja razlikovanje med kavzalnostjo kot naravno nujnostjo in kavzalnostjo kot svobodo.

Kavzalnost kot naravna nuja = vsak dogodek in vsako dejanje, ki poteka v določenem času je nujno glede na tisto, kar je bilo pred njim. Pretekli čas pa ni več v moji moči. V časovnem trenutku, v katerem delujem, nisem nikoli svoboden.

V določenem trenutku sem torej podvržen naravni nujnosti in za delovanje me določa tisto, kar ni več v moji moči. Niz dogodkov lahko le nadaljujem, ne morem pa ga začeti. Moj kavzalnost v tem primeru seveda ni svobodna.

Protislovnje med **mehanizmom narave** in **svobodo** je torej le navidezno. Naravna nujnost pripadale določitvam stvari in je podvržena času oziroma določitvam delujočega **subjekta kot pojava**. Določitveni razlogi dejanja do vsebovani v tem, kar pripada preteklemu času in to ni več v moči subjekta. Toda isti subjekt se zaveda tudi samega sebe tudi kot **stvari na sebi**.

SVOBODNA VOLJA = edina določljiva . popolnoma neodvisna od naravnega zakona pojavov v njihovem medsebojnem razmerju (zakona kavzalnosti).

Svoboda in KI sta si v nasprotju.

Našespoznanje se začneja z moralnim zakonom (in ne s svobodo, saj se je ne moremo neposredno zavedati in o njej sklepati na osnovi zakona), ki se ga zavemo neposredno, ko zasnujemo maksime vaše volje. **Moralni zakon je tisti, ki nas vodi naravnost k pojmu svobode.**

Edino načelo MZ in njemu ustrezajočih dolžnosti je AVTONOMIJA VOLJE = lastnost volje, po kateri je sama po sebi zakon.

Avtonomija = samozakoničnost, samoodločenost

- Implicira svobodno voljo

Heteronomija = podrejenost, obvladanost nečesa alinekoga z zunanjo zakonitostjo

- Implicira nesvobodo

Načelo avtonomije = najvišje načelo moralnosti

KI = ukazuje to avtonomijo

AVTONOMIJA MORALNEGA DEJAVNIKA = vsak od nas je tako svojalastna moralna avtoriteta. Nobena moralna zunanja avtoriteta (niti božanska) ne more vsiliti merilamoralnosti.

KI = oblika samoomejevanja, samonadzorovanja človeka kot inteligabilnega, umnega bitja, kot subjekta v modernem pomenu besede.

Subjektivno samoomejevanje = oblika samoodločanja in samodoločanja, konstruiranja človeka v avtonomni subjekt

Avtonomni subjekt je določen z moralnim zakonom, ki ga vodi k svobodi! Sam razsoja. Nad njim ni nobene avtoritete.

3.6 POT MORALNEGA PRESOJANJA

PRAKTIČNA RAZSODNA MOČ = potrebujemo jo, za moralnopersojanje. Aplicira ne neko konkretno dejanje to, kar izreka pravilo na splošno.

Pravilo razsodne moči = vprašaj samega sebe, ali bi dejanje, ki ga načrtuješ, v primeru, da bi se moralo zgoditi po zakonu narave, katere del bi bil tudisam, lahko nemara imel za dejanje, ki je možno stvojo voljo«. Po Kantu torej lahko vsak presoja, ali so dejanja npravno dobra ali zla.

Pri presojanju lahko opredelimo METODO.

Moralno presojanje mora spremljati vsako naše dejanje in tudi opazovanje tujih svobodnih dejanj. To pomeni, da postane navada. Metoda določa, da se nadaljevanju osredotočimo na vprašanje, ali se je dejanje tudisubjektivno zgodilo zaradi moralnega zakona in ima npravno vrednost kot naravnost glede na svojo maksimo.

Maksima mora postati obči zakon, da bi zakon lahko postal maksima oziroma subjektivni razlog delovanja.

Kako poteka moralno presojanje?

Ko kak primer ustreza mojimaksimi, mezanima, alilahko to velja tudikotpraktični zakon. Maksimo pliciram na primer in se vprašam, alilahkopreje obliko zakona. Ob tem selahkozgoditi, da bi moje načelo kot zakon izničilo samo sebe.

Praktični zakon, ki ga priznavam, mora nujno biti primeren za občo zakonodajo. Bistvena točka moralnega presojanja je spoštovanje moralnega zakona.

3.7 SPOŠTOVANJE DO ZAKONA DOLŽNOSTI

Spoštovanje = se pojmuje kot delovanje zakona na subjekt in ne kot vzrok tega zakona. Predmet spoštovanja je zakon, ki ga nalagamo sami sebi, a je nujen. Vsak morani interes je samo v spoštovanju zakona. SPOŠTOVANJE = podreitev moje volje moralnemu zakonu; interes za dejanje v skladu z dolžnostjo.

Spoštovanje do zakona je pravzaprav zavet o svobodni podreditvi volje zakonu, obenem pa je povezano z neizogibno prisilo, ki vlada nad nagnjenji – z našim lastnim umom.

Samo moralni zakon tisti, ki terja to spoštovanje in je edini zakon, ki izključuje vsanagnjenja iz neposrednosti njihovega vpliva na voljo. Človek ne more izbirati svojih nagnjenj, lahko pa izbira med nagnjenji in dolžnostjo, ki sekaže kot poslušnost zakonu, ki zavezuje vsa umna bitja.

DOLŽNOST = se izrazi samo v KI. Dolžnost imenuje: razmerje čiste volje do npravnega zakona je odvisnost, ki se imenuje »zavezujočnost« in »primoranje« k dejanju, čeprav z golim umom in njegovim objektivnim zakonom.

- Dolžnost vsebuje »praktično **primoranje**« za izvršitev dejanja, tudi če se to nam ne da!
o Občutek o primoranju vsebuje tudi povzdigovanje, glede na katerega se subjektivni učinek na občutek imenuje samopotrditev.
- Dolžnost je obveznost do zakona in odvisnost od njega. Uveljavlja svobodo v pozitivnem pomenu: zakon svobode je proizvod svobodne volje, in je torej svobodni volji nadrejen – je dolžnost do samega sebe!
- Interes za dejanje v skladu z dolžnostjo ne svetuje kako nagnjenje, ampak ga proizvede in absolutno zapoveduje um s čistim praktičnim zakonom. To imenuje Kant **SPOŠTOVANJE**.

Moralna nujnost je primoranje ali ZAVEZUJOČNOST, na njej utemeljno dejanje pa imenujemo DOLŽNOST (to ni način ravnanja, ki bi nam utegnil bit všeč!). Dolžnost in zavezanost sta tisti pojmovanji, ki ju po Kantovem prepričanju edino lahko damo našemu razmerju do moralnega zakona.

Razlikuje moralno in legalno dejavnost. **MORALNA** je tista, ki jo počnemo iz dolžnosti. Povezuje z zakonom svobode. **LEGALNO** dejanje pa se ujema z zunanjim zakonom. Pri presojanju moramo biti pozorni, da ne določamo zaradi ljubezni in naklonjenosti do tega, kar bi dejanja proizvedla, ampak glede na nujnost delovanja iz dolžnosti in zaradi spoštovanja do zakona.

Dolžnost zahteva od dejanja, da se ujema z zakonom. To je objektivna zahteva in pomeni zavest, da smo ravnali v skladu z dolžnostjo – gre za **legalnost**, ki je možna tudi, če bi določiteni razlogi volje bila nagnjenja.

Maksima pa zahteva spoštovanje do zakona kot edinega načina določitve volje. To je subjektivna zahteva in pomeni zavest ravnanja iz dolžnosti ozroma zaradi spoštovanja do zakona – v tem primeru gre za **moralnost** ali moralno vrednost, ki jo lahko umestimo le v to, da je dejanje opravljeno zgolj zavoljo zakona.

Samo dobra (moralna) volja je brezpogojno dobra. Je dobra sama po sebi. Ta ostane dobra ne glede na njeno uporabnost ali brezuporabnost.

Edini motiv dobre volje je v tem, da svojo dolžnost stori »zaradi dolžnosti«, kar pomeni, da karkoli namerava, to počne zato, ker je to njena dolžnost. Seveda so lahko motivi, zaradi katerih človek naredi nekaj, kar je sicer njegova dolžnost, tudi drugačni. Trгоvec je pošten, ne ker je to njegova dolžnost, ampak, ker poštenost pritegne odjemalce in poveča dobiček. Vojo uporablja človek tudi iz altruističnih nagibov (pomaga drugim) – človek pomaga bližnjemu ker tako zadovolji tudi sebe. Torej ne pomaga, ker je to njegova dolžnost, ampak ker dejanje zadovolji tudi njega samega. – Motiv pomoči je bilo lastno zadovoljstvo ne pa pomoč.

Po Kantu je tako obnašanje (iz ljubezni) nespoštovanje zakona in znak neposlušnosti zakonu. Ljubezen kot gonilo našega dejanja je patološka in lahko spodkopava »disciplino uma«. Kant ostro ločuje med umom in čustvi, pri čemer ne zanika obstoja »človeških gest«, ampak le dejstvo, da bi imele kakorkoli opraviti z moralnostjo.

Zato je bil Kant tudi kritiziran!

Po Kantu: dejanje v skladu z **dolžnostjo** zadeva LEGANLNI VIDIK, dejanje **iz dolžnosti** o MORALNI vidik dejanja. Dobra volja stopri svojo dolžnost, zaradi dolžnosti same, dejanje pa je moralno le, če ga motivira dobra volja

Kaj je IZVOR DOLŽNOSTI? Izvor dolžnosti je **osebnost**, torej svoboda in neodvisnost od mehanizma narave.

3.8 Dostojanstvo osebe: ČLOVEK KOT CILJ in NE SREDSTVO

Pojmi: ideja o človeštvu, ideja človeka na sebi

Človek (in z njim vsako umno bitje) je cilj sam na sebi, pomeni, da nihče ga ne more uporabiti zgolj kot sredstvo.

V jedru ideje o človeštvu je odnos med končnim in neskončnim, to je med smrtnim človekom in ne-smrtnim v človeku.

Nekoga spoštujem, ne ker je njegova navzočnost zame prijetna, tudi ne zaro, ker prispeva k uresničitvi določenih načrtov, ki se mi zdijo posebej pomembni. Spoštujem ga preprosto zato, ker je »cilj na sebi«, in ga ne morem nadomestiti z nobenim drugim. Spoštujem ga zaradi njegove izrednosti, njegove edinstvenosti oziroma »neprimerljive vrednosti«.

Spoštovati dostojanstvo osebe je dolžnost, ki jo ima človek do samega sebe kot moralnega bitja. Človek je torej po Kantu vzvišen nad vsako ceno in kot takšen se mora ceniti ne kot sredstvo za cilje drugih, tudi za svoje lastne ne, ampak kot cilj sam po sebi.

Spoštovanje dostojanstva ni samo do samega sebe ampak tudi do drugih ljudi. Spoštovanje dostojanstva je torej vzajemna dolžnost.

Prezirati druge je v nasprotju z dolžnostjo. Vseh moramo spoštovati, ne glede kakšni so (slabi, trpijo...). To je navišja stopnja dobrohotnosti človeške narave. Tistim, ki trpijo je treba pomagati, četudi niso naši prijatelji, čeprav mi te dobrote ne bo nikoli povrnili.

Dostojanstvo osebe ima vsaka oseba. Vsaka oseba ije edinstvena in nenadomestljiva toliko, kolikor ima v sebi nekaj, kar je edinstveno in nenadomestljivo. To je moralni zakon v njem, kar pomeni, da je **spoštovanje dostojanstva osebe** pravzaprav **spoštovanje moralnega zakona v njej.**

Človek je zaradi avtonomije **subjekt moralnega zakona** – torej subjekt nečesa, kar je sveto na sebi. Moralni zakon temelji na avtonomiji subjektive volje, ki je svobodna volja, za katero je nujno, da hkrati soglaša s tistim, čemur se mora podvreči.

Kako idejo spoštovanja dostojanstva osebe izraziti v imperativni obliki?

»Deluj tako, da boš človeškost, tako v svoji osebi kot v osebi vsakega izmed drugih, uporabljal vselej hkrati kot smoter, nikdar zgolj kot sredstvo«

Zapoved imperativa: spoštovati dostojanstvo človeškega bitja kot cilja samega na sebi, ki ga nihče nima pravice uporabiti kot sredstvo ta dosego drugega cilja in po potrebi zavreči. V KI so pravzaprav utemeljene **pravice osebnosti**. Spoštovanje dostojanstva tako svoje osebe kot tudi osebe sočloveka je človeška dolžnost!

Spoštovanje meri vedno na **osebe**, nikoli na sredstva. So stvari lahko občutimo samo nagnjenje, ljubezen...ne pa spoštovanje.

Kant govori o **NOTRANJEM SPOŠTOVANJU** do človeka. To spoštovanje loči od občutkov, ki jih vlivajo naprimer človekovo šaljivo razpoloženje, pogu, moč ali oblast.

Novinarjevno moralno gonilo je torej spoštovanje do moralnega zakona, ki se kaže v spoštovanju dostojanstva človekove osebe - v tem, da človek obravnava kot cilj in ne kot sredstvo. S to ugotovitvijo smo prišli do temelja NOVINARSKE ETIKE.

4. NOVINARSKA ETIKA: ETIKA ODGOVORNOSTI (SARA O.)

Prvo raven etike smo utemeljili na moralnem zakonu Kanta, sedaj pa bomo prešli na drugo raven razmisleka – v aplikativno novinarsko etiko, ki jo vpenjamo v okvir Kantove etike dolžnosti. Svojo pozornost usmerjamo na novinarsko etiko in novinarja

kot osebo, ki je izhodiščna točka novinarske etike in je »postavljen v središče medijske realnosti«. Novinar je »edini, ki se v področju medijske realnosti neposredno usmerja k viru in k naslovniku«, skozi njegovo »središčnost« pa potekajo bistveni procesi (zbiranje informacij, selekcioniranje dogodkov in dejstev, oblikovanje novinarskega sporočila).

Treba je razlikovati med pojmi:

NOVINARSKA ETIKA: etika novinarjev kot središčnih oseb medijske realnosti. Je teoretski diskurz o normah, ki so temelj novinarjeve moralne izbire, in o legitimnosti teh norm v dani situaciji. Spoštovanje novinarske etike se po eni strani izraža skozi izdelke novinarjev, po drugi pa skozi celoten novinarski diskurz – v smislu novinarstva kot stroke.

NOVINARSKA MORALA: pomeni konkretno ravnanje novinarjev v določenem času in določenem prostoru, je »časovno, krajevno, družbeno pogojena« in je niz določenih moralnih standardov oziroma norm.

MEDIJSKA ETIKA ALI ETIKA MNOŽIČNIH OBČIL: je etika govora množičnih občil, »govor« obsega besedo, sliko in zvok (tudi pisma bralcev, filmi ...).

ETIKA JAVNE BESEDE: širše od novinarske etike, je »obče družbena«. Spoštovanje etičnih norm ni le stvar poklicnih novinarjev, ampak tudi ostalih udeležencev množičnega komuniciranja, in pomeni uporabo javne besede v najširšem smislu (kodeks govori tudi o pismih bralcev!).

POJEM ODGOVORNOST: sinonim za pojem etičnosti. Ravnati odgovorno pomeni ravnati etično.

4.1 SPOŠTOVANJE OSEBE KOT TEMELJ NOVINARSKEGA SPOROČANJA

Temelj novinarskega sporočanja so odnosi do ljudi. Novinarstvo uresničuje pravico obveščati in pravico biti obveščen. Etični odnos je v samem bistvu in poslanstvu novinarskega sporočanja.

Kant etike ne utemeljuje napojmu najvišjega dobrega, ampak na apriornosti moralnega zakona. Prvi pogoj najvišjega dobrega je nramnost, drugi element je srečnost, ki je moralno pogojena in je nujna posledica prve. Po Kantovem prepričanju je posameznik avtonomen subjekt moralnega presojanja, zato je za svoja dejanja osebno odgovoren. Novinar kot umno bitje ima praktično razsodno moč, a katero to, kar izreka pravilo na splošno, aplicira nna konkretno dejanje. Moralno presojanje je treba najprej narediti za »naravno opravilo«, s čimer ga novinar spremeni v navado.

Novinar razlikuje med maksimo samoljubja in zakonom nramnosti. Kako poteka novinarjevo moralno presojanje? Ko kak primer ustreza njegovi maksimi, se vpraša, ali lahko to velja tudi kot obči praktični zakon. Če je odgovor pritrdilen, pomeni, da gre za dolžnost. Lahko pa ugotovi, da bi njegovo načelo kot zakon izničilo samo sebe. V tem primeru dejanja ne bo storil.

Kovač je Kantov imperativ za novinarja priredil: »piše tako, da te bodo lahko brez moralnega mačka posnemali vsi novinarji«. Tako da naj bi takšen način pisanja s pomočjo tvoje volje postal splošen način novinarskega pisanja. Vendar obstaja možnost, da pride v razumevanju moralnega zakona do zlorab, npr. urednik tabloida je pripravljen sprejeti, da vsi mediji objavljajo podornosti iz življenja slavnih. Če bo to postalo zakon, mu tega ne bo mogel nihče očitati.

Da ne bi prišlo do teh zlorab, je treba univerzalni etični kategoriji dodati novo razsežnost: **humanost ali človekoljubnost**. To je nujni pogoj univerzalizacije. Kant ima dve merili, ali se maksima lahko univerzalizira: **doslednost (konsistentnost) in obrnitev (reverzibilnost)**.

Maksima je včasih lahko uporabna za veliko ljudi, ne pa za vse, kot zahteva moralni zakon. Novinarji se pogosto sklicujejo na ravnanje drugih, informacije prepisejo. Če bi vsi to maksimo sprejeli kot pravilo, na koncu ne bi nihče več preverjal informacij in se udeleževal dogodkov. Ne bi bilo nikogar, od kogar bi prepisovali.

Zahteva po doslednosti tako ni dovolj, da bi preprečili popačene interpretacije moralnega zakona. Kant uporablja tudi merilo obrnitve. Npr: srečaš reveža, pa mu ne pomagaš, ker meniš, da to ni tvoja stvar. Človeštvo obstaja še našrej, čestudi svojo maksimo univerzaliziraš. Toda, če bi bil ti revež, ali ne bi želel pomoči? Če uporabimo načelo obrnitve, ugotovimo, da ob obrnjenih vlogah mnogi ljudje ne želijo tistega, kar je v prejšnji vlogi bila njihova maksima.

Rešitev Hospresovih pomislekov obsega dve pomembni točki. Prva je opozorilo, ki zapoveduje humanost. Druga točka opozarja na opredelitev novinarske etike.

Iz imperativa, da je oseba vselej cilj in nikoli zgolj sredstvo, lahko izpeljemo tri zaključke:

1. vsaka oseba je vredna sočutnega spoštovanja, zato je treba z njo tudi tako ravnati.
2. nobene osebe ne smemo upoštevati zgolj kot last neke druge osebe; ne smemo jo uporabiti kot golo sredstvo ali jo obravnavati kot oviro za zadovoljstvo nekoga drugega.
3. osebe niso in nikoli ne smejo biti na noben način obravnavane kot gola potrošna sredstva.

Po Kantu novinar vir, naslovnike ... spoštuje zato, ker so cilji sami po sebi in so zato edinstveni. Machiavellijevo prepričanje, da je človek lahko tudi sredstvo, je za Kanta in novinarsko etiko nesprejemljivo. Vendar se zdi, da je prav machiavelizem tisti, ki obvladuje sodobno novinarsko prakso, kjer se s tržno logiko uveljavlja predvsem volja do moči.

Zakon o javnih glasilih v 7. členu (1994) neposredno ob svobodi obveščanja izpostavlja »nedotakljivost in varstvo človekove osebnosti in dostojanstva«. Podobno tudi zakon o RTV in mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah. Lahko rečemo, da so celo zakoni in mednarodni dokumenti kantovsko naravnani. Tako Kantova etika kot zakonodaja sodobnih držav namreč priznavata človekovo osebo kot najvišje dobro, cilj in glavno vrednoto.

5. NOVINARSKA SVOBODA: SVOBODA Z ODGOVORNOSTJO (MAŠA P.)

Pogoj odgovornega ravnanja je svoboda: Človek ne bi bil odgovoren, če ne bi bil **svoboden subjekt**, kot takšen pa mora prevzeti **odgovornost za svoja dejanja**.

★*Kant*: Človek pri moralnem presojanju ni odvisen od zunanjih zapovedi, ampak je **sam svoj moralni zakonodajalec in sodnik**. Moralni zakon pa ga – kot avtonomno bitje – naredi odgovornega.

★*Merrill*: novinarska etika temelji na predpostavki, da **novinar lahko izbira med alternativnimi poteki dejanja**. Ta možnost izbranja obsega obstoj precejšnje novinarske svobode. Svoboda je bistveni temelj morale.

5.1 OD SVOBODE IZRAŽANJA K NOVINARSKI SVOBODI

Notranja svoboda ali novinarska svoboda (individualizirana svoboda) – odnosi med novinarji in uredniki ter izvršilno oblastjo medija (*POGLAVJE! Novinar kot avtonomen subjekt moralnega presojanja*)

Zunanja svoboda ali svoboda množičnih občil (institucionalizirana svoboda) – odnosi med množičnimi občili in finančno oziroma politično elito (oblastjo)

Svoboda tiska je neločljiva od demokracije (demokracija je legitimna le v razmerah javnih komunikacijskih procesov, neomejenih z gospodarskimi in družbenimi silami). Od starogrške misli naprej koncept demokracije temelji na vsaj štirih predpostavkah, ki so povezane s komunikacijsko sfero:

1. državljeni so dobro obveščeni;
2. državljeni se zanimajo za splošno politiko;
3. državljeni imajo enake pravice govora in sodelovanja pri odločanju;
4. vse odločitve so podvržene javnim razpravam.

✗ *Kant: svoboda izražanja je moralna in politična pravica*; javna uporaba lastnega uma mora biti vsekakor svobodna in samo ona lahko pripelje do razsvetljenosti med ljudmi. **1. javna uporaba uma** = kadar jo kdo kot učenjak izvaja pred občinstvom; javna uporaba uma pomeni **svobodno izražanje lastnega mišljenja**. Koncept komuniciranja, izražen kot načelo publicitete – to pomeni načelo neodvisnega mišljenja, ki ga liberalna politična teorija običajno imenuje svoboda izražanja;

→ **načelo publicitete** ima etičen naboj, saj zahteva visoko vključitev državljanov v javno razpravo, kakor tudi njihovo *pravico do obveščeniosti*. Državljanu je treba dati pravico, da izrazi svoje mnenje o čemerkoli v zakonodajalčevih ukrepih, za kar meni, da je nepravilno glede na splošno blaginjo. *Brez načela javnosti ni legitimnosti*, kajti nek red ima lahko oblast nad ljudmi le, če predstavlja splošno voljo skupnosti; Zahtevam publicitete je mogoče ugoditi le pod pogojem udejanjene svobode govora.

✗ Kant je s tem utemeljil etični temelj liberalne demokratične politike: **liberalni ideali osebne avtonomije in individualnega samorazvoja izvirajo iz načela publicitete**.

2. zasebna uporaba uma = tista, ki si jo posameznik sme dovoliti na določenem zaupanem mu javnem položaju ali kaki uradni službi; tu je treba ubogati // novinarska profesija novinarju je kot članu novinarske profesije zaupano opravljanje določene vloge, kjer je zavezan pravilom, ki jih določa profesija sama in so takorekoč njeni konstitutivni elementi – na tem mestu uboga → delovati mora avtonomno in biti osebno odgovoren, imeti mora potrebna teoretična znanja, slediti mora etičnim imperativom. Novinar mora biti poslušen moralnemu zakonu, ki narekuje spoštovanje dostojanstva osebe. *Novinarja veže oziroma uokvirja uredniška politika in pravila delovanja določenega časnika* (na primer novinar Slovenskih novic deluje in piše v skladu z njihovo programsko zasnovano – uredniško politiko rumenega tiska).

Splichal ugotavlja, da konec 20. stoletja zaznamuje nastajanje tretje generacije človekovih temeljnih pravic – *informacijskih in komunikacijskih pravic*, ki so neposredno povezane prav z vprašanji *javnega dostopa do informacij in pravice javnega komuniciranja*.

Informacija = *temeljna pravica* in ni blago, ni last množičnih občil niti javnih oblasti, ampak je *na voljo vsem* – prost dostop do informacije. Množična občila imajo pomembno nalogo, saj oskrbujejo ljudi z informacijami, ki jih ti potrebujejo, da bi bili demokratični državljani.

Pravica do svobode izražanja ni absolutna pravica, ampak je omejena z drugimi človekovimi pravicami (omejitve izhajajo iz zasebnih interesov drugih ljudi ali pa iz skupnega dobrega). Omejitve so zakonsko določene.

SPLOŠNE KOMUNIKACIJSKE PRAVICE:

1. pravica do objave mnenj v množičnih občilih kot so razširjanje tradicionalnih svoboščin mišljenja in izražanja ter kot pravica, ki dopolnjuje pravico do sprejemanja informacij.
2. pravica do sodelovanja v upravljanju množičnih občil in komunikacijskih organizacij
3. pravica do svobodnega združevanja in vzajemnega povezovanja za uresničitev individualnih in skupnih potreb
4. enakost državljanov glede pravic in dolžnosti, katere prva zahteva je, da enakost ni omejena ali odvisna od njihovega družbenega položaja in neenake porazdelitve materialnih sredstev

Pravica do obveščanja = pravica **obveščati** (pravico do svobode obveščanja, do neodvisnosti in avtonomije obveščevalca + dolžnosti (obvestilo mora biti resnično, ne sme neupravičeno posegati v zasebnost drugih, ne sme obrekovati, žaliti ...) in **biti obveščen**;

Svoboda izražanja je opredeljena v:

- Splošni deklaraciji o človekovih pravicah 19. člen, 29. člen
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah 19. člen
- Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin 10. člen
- Deklaracija o sredstvih množičnega komuniciranja in človekovih pravicah

- Deklaracija o svobodi izražanja in obveščanja

Vprašanje uresničevanja **avtonomije novinarstva** = eden od osnovnih elementov profesionalizacije novinarstva; novinarstvo je pretežno podrejeno bodisi politiki ali ekonomiji (reklame).

5.2 NOVINAR KOT AVTONOMEN SUBJEKT MORALNEGA DELOVANJA MAŠA J.

Novinar lahko polno uresničuje svojo odgovornost (spoštovanje dostojanstva osebe) le, če je tudi notranje svoboden. Svobodo (tako zunanjo kot notranjo) moramo obravnavati tako v negativnem kot v pozitivnem smislu. **Negativna svoboda** pomeni neodvisnost od nekoga (npr. delodajalcev, urednikov – gre za to, da novinarja ne silijo v nekaj, ga ne omejujejo), **pozitivna svoboda** pa je svoboda za, je novinarjeva svobodna odločitev kot odgovornost do nekoga, kar omogoča etično komuniciranje (novinar ima možnost nekaj početi, nekaj doseči). To sta glavna tipa svobode, novinar ju pri svojem delovanju združuje.

KANT: Novinarja k pojmu svobode popelje **moralni zakon**: novinar sodi, da nekaj more, ker se zaveda, da to mora. Načelo moralnega zakona je avtonomija volje kot edini princip morale. Novinar moralno presoja kot avtonomen subjekt, ki je na eni strani določen z moralnim zakonom, po drugi strani pa dejaven v čutnem svetu glede na določitev z moralnim zakonom. Novinar je svoja lastna moralna avtoriteta.

Novinarjeva avtoriteta po Kantu izvira iz umne volje, ki je edino dobra, torej moralna volja, in ki nas edino pravilno usmreja na poti od maksim k občemu zakonu.

Avtonomijo novinarja priznavata tudi zakonodaja in etični kodeks. 6. člen Zakona o medijih: dejavnost javnih glasil temelji na avtonomnosti novinarjev pri opravljanju njihovega dela. 20. člen: Uredništvo, uredniki, novinarji in avtorji drugih prispevkov so v okviru programske zasnove in v skladu s temeljnim pravnim aktom izdajatelja pri svojem delu neodvisni in samostojni.

Moralni zakon vodi novinarja k temu, da dolžnosti (četudi zapisene v nov. kodeksu) spozna ne kot ukaze nekoga drugega, ampak kot bistveni zakon vsake svobodne volje.

Novinarjeva avtonomija je mednarodno priznana pravicca – opredeljuje jo resolucija 1003 Sveta Evrope, Münchenska deklaracija.

Brez avtonomije novinarja ni novinarke svobode in tudi ne novinarske odgovornosti. Novinar naj upošteva, da je svoboda tak, kjer je moralni zakon, moralni zakon pa je tam, kjer je odgovornost in etično ravnanje. Ali po Kantovo: «razmišljam čisto sam, odločam se čisto sam, pri tem pa mislim na druge».

Novinar kljub avtonomiji potrebuje nekoga, ki ne bo zakonodajalec, ampak doborodšel «nadzornik» njegove avtonomne odločitve, njegov dobromerni svetovalec, s pomočjo katerega bo lahko preverjal pravilnost svoje moralne odločitve. To vlogo imajo tiskovni svetu, častna razsodišča. Svet Evrope priporoča, naj mehanizmi novinarskega samouravnavanja uporabljajo preprost ukrep: javne objave primerov, kjer je novinar po njihovem mišljenju ravnal neetično – s tem se novinarju ne odvzame avtonomije. Za ta ukrep se je odločilo tudi slovensko Častno razsodišče. Postopek pred ČR se lahko konča s poravnavo, z objavo odločbe o ugotovljeni kršitvi splošnih aktiv in z odločbo, s katero ČR ugotovi, da ni šlo za kršitev ali da novinar zanjo ni odgovoren. ČR lahko Društvu predlaga tudi novinarjevo izključitev. Če novinar ni član društva, lahko ČR sprejme le stališče.

Novinar pri svojem delu sicer uporablja nov. kodeks, vendar je treba opozoriti na omejitve kodificirane norme, ki ne more biti edino in zadostno vodilo moralnega presojanja. Temlej je spoštovanje konkretne osebe in njenega dostojanstva, ki je že po svoji naravi cilj in najvišje dobro. Noben kodeks ne more predvideti vsake situacije – to nas spomni na koristnost Kantovega kategoričnega imperativa, katerega edino načelo je načelo čistega uma.

Svoboda pomeni, da lahko novinar avtonomno razširja svoja obzorja mišljenja in delovanja, če je taka širitev skladna s pravicami in svoboščinami drugih. Koncept novinarske avtonomije predpostavlja osebno odgovornost novinarja, ki jo ta lahko uresničuje le na temelju svoje moralne naravnosti. To pa lahko povežemo s Kantovim konceptom vzgoje (človek postane človek samo z vzgojo).

Skratka, vsak novinar uresničuje novinarsko etiko s svojo osebno moralno naravnostjo, ki je nenehno napredovanje k višji

obliki moralne popolnosti.

5.3 NOVINARSKA ETIKA: ODGOVORNOST DO SEBE IN DO SOČLOVEKA

Temelj novinarskega sporočanja je torej odnos do človeka kot osebe. Potrebno je spoštovati ne le druge, ampak tudi sebe. Po Kantu je to dolžnost do sebe, za kar je potrebno samospoštovanje. Novinar, ki kot avtonomno bitje presoja v skladu s kategoričnim imperativom, bo kot najvišje dobro spoštoval tudi svojo osebo.

Pravica javnosti do obveščeniosti ima pomembno etično razsežnost, saj novinarjem podeljuje posebno odgovornost: novinarji delujejo kot predstavniki javnosti – novinarjeva primarna odgovornost je odgovornost do javnosti. To odgovornost postavlja nad lojalnost do delodajalca ali oblasti. Medijake javnosti ne smemo obravnavati kot nevidno in raztreseno množico, saj jo sestavljajo konkretni naslovniki, konkretne osebe. Javnost so, poenostavljeno, bralci, gledalci in poslušalci vsebin, ki jih ponujajo množična občila. Odgovoren novinar se zaveda, kdo je njegov naslovnik, se sprašuje po njegovih interesih in potrebah.

Sodobne množična občila obvladuje dobičkonosni motiv. Koširjeva ob tem opozarja na pomembno razsežnost ohranjanja naslovnikovega dostojanstva, na katero nov. kodeksi večinoma pozabljajo: uredniške prakse svoja ravnanja pogosto utemeljujejo z razlogom, da zgolj dajejo javnosti tisto, kar želi, torej senzacionalistične zgodbe in nehumane podobe. Množična občila sama ustvarjajo potrebe in utrjujejo vzorce, naslovnikom pa ponujejo slike, na katere so jih (tudi) sami navadili.

McManus kot eno izmed možnih rešitev navaja «preoblikovanje javnih zahtev» oz. uporabo samega trga kot vzvoda za višjo kakovost. V vzgoji potrošnikov in spodbujanju participacije državljanov vidi možnosti uporabe trga za izboljšanje kakovosti ponudbe. A vzgojo potrošnikov je težko izvesti, saj celo najbolj izobraženi uživajo v zabavnih novica; zelo pomembna je medijska vzgoja otrok in mladostnikov.

Ideja «javnega novinarstva» - obseg, do katerega se ljudje čutijo vključene v svoje lokalne skupnosti, naj bi napovedal branost časopisa.

Skratka, ohraniti dostojanstvo naslovnika pomeni, da ne pristajamo na opredelitev, da množična občila javnosti ponujejo tisko, kar si želi. Te potrebe se večinoma ustvarila občila sama. Spoštovanje dostojanstva naslovnika zahteva razbitje tega stereotipa.

Novinar pa je odgovoren tudi viru informacij in predmeru nov. upovedovanja. Tako imamo tri temeljne kategorije ljudi, ki jih mora novinar spoštovati kot osebe in jim torej priznati dostojanstvo: **naslovnik, vir informacij in predmet novinarskega upovedovanja.**

6. ODGOVORNOST NOVINARJA KOT ZAVEZANOST DOLŽNOSTI (ANUŠKA)

- novinarska etika odgovornosti = etika dolžnosti
- vir dolžnosti = oseba
- spoštovanje svojega dostojanstva, kot tudi dostojanstva ostalih oseb (v množičnem komuniciranju) je novinarjeva dolžnost
- novinarjeva dolžnost se v kategoričnem imperativu izraža kot poslušnost moralnemu zakonu
- zakonodajo »izvaja« novinarjev UM

6.1. NOVINARSKA ETIKA KOT ETIKA DOLŽNOSTI

Novinar ima dolžnost do sebe kot moralnega bitja:
ne sme se odreči svoji notranji svobodi;
ceniti se mora kot osebo, ki je vzvišena nad vsako ceno;

njegovo dostojanstvo mu priznava »absolutno notranjo vrednost« (KANT).

Novinarjeva oseba je predmet spoštovanja – slednje lahko novinar upravičeno zahteva od delodajalcev, virov, naslovnikov in ostalih udeležencev množičnega komuniciranja. Če se odreče lastni moralni vrednosti, stori prekršek zoper dolžnost – KANT: lažna moralna ponižnost ali duhovna klečplaznost. Enako velja, če se v primerjavi z drugimi podcenjuje ali če se poniža zato, da bi npr. dosegel naklonjenost vira informacij. Sebe torej uporabi kot sredstvo, človek pa je po zapovedi kategoričnega imperativa vedno cilj.

Novinar ima vest, zato je sam sebi naravni sodnik. KANT: vest je zavest o notranjem sodišču v človeku; delovanje vesti ponazori s prisposodobno tožilca in odvetnika. Novinar, ki bi z lažjo pomagal sebi ali koristil drugemu, se bo zaradi glasu vesti raje odločil opraviti svojo dolžnost. Ostal bo resnicoljuben. Četudi želi laž pred javnostjo opravičiti, ga bo slej ko prej prebudila vest. Po KANTU je pojem vesti vezan na t. i. »nadjazovski obraz«, tako človek kot dvojna osebnost nastopa kot obtoženec pred sodniško ograjo in hkrati kot sodnik. Vest torej deluje tako, kot da bi novinarja k temu silila neka druga oseba. Ta je lahko resnična ali zgolj idealna oseba, ki jo je ustvaril um.

Prva zapoved vseh dolžnosti do samega sebe zahteva, da novinar razišče samega sebe glede na svojo moralno popolnost v smislu dolžnosti. Ima dolžnost do sebe, da razvija in povečuje svojo naravno popolnost – svoje duhovne, telesne in duševne sposobnosti goji kot sredstva za različne cilje. Če svojih sposobnosti ne razvija (in se hkrati zaveda, da jih ima) deluje v nasprotju z nepopolno dolžnostjo do sebe. MENCHER: to je novinarjeva dolžnost, da se izpopolnjuje v svojem poklicu, da bo boljše služil tistim, ki se nanj zanesejo kot na svoje oči in svoja ušesa.

Dolžnost do sebe je tudi poviševanje svoje moralne popolnosti. KANT: popolno ustrezanje naravnemu zakonu lahko človek doseže le v neskončnem napredovanju. Od ene popolnosti proti drugi stopa tako, da sledi svojim krepostim.

Kot že zapisano, ima novinar dolžnosti tako do sebe kot do drugih. Izpolnjevanje te dolžnosti po KANTU spremljata ljubezen in spoštovanje. Dolžnost ljubezni pomeni, da interese drugih naredi za svoje, a le če niso nemoralni. Dolžnost spoštovanja je v maksimi, da nobenega človeka ne poniža v sredstvo za doseganje lastnih interesov. Prava ljubezen je dobrohotnost do človeštva, ki postane novinarjevo načelo. To je praktično človekoljubje, ki je novinarjeva dolžnost do vseh ljudi, tudi tistih, za katere meni, da si je ne zaslužijo. KANT med dolžnostmi iz ljubezni navaja: dobrodelnost, hvaležnost in sočutje. Nasprotje tega pa so: zavist (npr. zaradi dosežkov novinarskih kolegov), nehvaležnost in škodoželjnost.

Novinar mora opravljati tudi nepopolne dolžnosti do drugih, npr. prispevanje k blaginji drugih. MENCHER: želja prispevati k temu, da bo njegovo mesto boljši kraj za vse meščane – otroke, reveže, bolnike, starejše in obupane. KANT: novinar mora praktično priznati dostojanstvo človeštva v vsakemu drugemu človeku. Dolžnosti spoštovanja pa nasprotujejo novinarjeva oholost, obrekovanje in posmehovanje.

6.2. DOLŽNOSTI DO NASLOVNIKA

LAITILA razišče 28 evropskih kodeksov novinarske etike; odgovornost do javnosti razdeli na 4 skupine:

1. Resničnost informacij:
 - resničnost, poštenost, točnost
 - tehtnost
 - raznolikost
 - objektivnost
 - preverjanje dejstev in virov
 - popravki napak
 - objava stališč častnega razsodišča oz. tiskovnega sveta
2. Javnost in nedvoumnost informacij:
 - ločevanje dejstev in mnenj
 - ločevanje oglasov in novinarskih vsebin
 - prepoved selekcioniranja in popačenja
 - skladnost naslova z besedilom
3. Obramba pravic javnosti:
 - odnos »psa čuvaja« do oblasti
 - svoboda izražanja, govora, mnenja in kritike

- pravica javnosti do izražanja mnenj
- 4. Odgovornost novinarjev kot ustvarjalcev javnega mnenja:
 - novinar je odgovoren za vse, o čemer poroča
 - prepoved rasnega, etničnega in narodnostnega razlikovanja
 - prepoved verskega in drugega razlikovanja
 - spoštovanje dobrega okusa v izražanju
 - spoštovanje skupnih vrednot
 - prepoved povelečevanja ali spodbujanja zločinov in nasilja
 - spoštovanje do drugih držav in narodov

POLER-KOVAČIČ na podlagi LAITILOVE razdelitve in Kodeksa slovenskih novinarjev glavne novinarjeve dolžnosti razvrsti takole:

1. novinarjeva resnicoljubnost
2. točnost informacije
3. navajanje vira informacije
4. preverjanje informacije
5. vsestranskost, celovitost, raznolikost, uravnoteženost in razumljivost
6. prepoved ponarejanja in popačenja informacije
7. jasna razlika med informacijo in komentarjem
8. popravki napak (in objava stališč NČR)
9. ločitev novinarskih sporočil od oglasov
10. izogibanje konfliktom interesov
11. prepoved sprejemanja podkupnin in neetičnost »novinarstva s čekovno knjižico«
12. prepoved povelečevanja ali spodbujanja zločinov in nasilja.

6.2.1. NOVINARJEVA RESNICOLJUBNOST

Čeravno je resnicoljubnost ena temeljnih moralnih vrednot, se v etičnih razpravah pogosto pojavlja vprašanje, ali je prepoved laganja absolutna. Utilitarizem zahtevo po resnicoljubnosti povezuje z njenimi dobrimi posledicami, prepoved laganja pa s škodljivimi posledicami laži. Torej, v določenih primerih laž dopušča – dolžnosti so relativne. Deontološka etika resnicoljubnost opredeljuje kot samo po sebi pravilno in obvezno, lažnivost pa kot samo po sebi nepravilno in prepovedano – dolžnosti so absolutne. WHEELWRIGHT navaja primer dajanja denarne pomoči človeku, ki ta denar porabi za pijančevanje – darovanje je kljub posledicam moralno. Ravnanje glede na zelene posledice pa imenuje preudarnost, ki je hipotetična in ne kategorična, na čemer temelji KANTOVA etika.

Po KANTU je laganje največji prekršek novinarja zoper dolžnost do samega sebe kot moralnega bitja. Zanj sta moralno nesprejemljiva tako lažno pričanje kot tudi lažna obljuba. Ker moralni zakon ne dopušča izjem, je tudi laganje, ki bi nekoga rešilo pred nečem slabim, oz. ki bi povzročilo »večje dobro«, nedopustno. Njegovo strogost je kritiziral CONSTANT, ki je bil prepričan, da resnicoljubnosti ne gre absolutizirati, saj bi s tem onemogočili skupno življenje ljudi v neki družbi. Merilo za odločanje – lagati ali ne – naj bi bilo to, ali ima oseba pravico izvedeti resnico. KANT meni drugače: govoriti o pravici do resnice je nesmiselno, namesto tega je moč reči, da ima človek pravico do svoje lastne resnicoljubnosti, svoje subjektivne resnice.

Lažnivost in resnicoljubnost sta po KANTU temelja prava in skupnosti, saj pravo in država temeljita na pogodbi, ki je ni, če ni resnicoljubnosti. **Laž vedno škoduje drugemu**, če ne določenemu človeku, pa človeštvu nasploh. Ker je dolžnost utemeljena v pogodbi, jo tudi najmanjša izjema napravi za neuporabno.

Laž je lahko zunanj ali notranja. Če človek laže navzven, postane predmet prezira v očeh drugih, če pa laže sebi, postane predmet prezira v lastnih očeh, kar se KANTU zdi še huje. Laž nasprotuje dolžnosti, ki jo imenuje poštenost, pravičnost in iskrenost, četudi ima človek najboljše namene. V KANTOVI etiki je človek zato polno odgovoren. Resnicoljubnost tako velja v vseh okoliščinah in je brezpogojna. Navaja primer, ko človek zaradi svoje laži odgovarja za posledice, do katerih zaradi tega lahko pride: gospodar neke hiše ukaže naj ga zatajijo, če bi po njem spraševal določen človek; služabnik ga uboga, a s tem povzroči, da ta človek pobegne in zagreši velik zločin – kdo je z etičnega vidika kriv? KANT meni, da tisti, ki je lagal. Tukaj deontološka etika preide v etiko odgovornosti.

Odkrita laž in preiščena skrivnost sta vedno veljali za legitimno sredstvo doseganja političnih ciljev, a v novinarstvu to nista, ker je temeljna novinarjeva dolžnost (po kodeksu slovenskih novinarjev) »resnično in neponarejeno obveščanje javnosti«. Resnično poročanje o pomembnih aktualnih dogodkih je notranji in konstitutivni cilj novinarstva. Razlika med resničnostjo in resnicoljubnostjo: resničnost ni odvisna od novinarjeve volje, ampak je ujemanje sporočenega s tistim, kar se je zgodilo; resnicoljubnost pa pomeni našo voljo oz. namen govoriti resnico.

ENCABO loči 3 pristope k obravnavi resnice:

1. resnico posvečuje kot nekaj, kar je popolnoma objektivno in merljivo – informacija je absolutno konsistentna s celotno realnostjo
2. resnice ni mogoče izvedeti, zato se lahko odrečemo vsaki zahtevi po resničnosti informacij – absolutni relativizem
3. resničnosti se je mogoče približati s posredovanjem dejstev, ki so ugotovljena na podlagi preiskave, oz. temeljijo na zanesljivih podatkih; preverjanje dejstev in nepristranska predstavitev sta zelo pomembni – takšen pristop pomeni, da je novinar poskušal doseči največjo možno mero objektivnosti – a.k.a. resnicoljubnost

Zapoved iskanja in sporočanja resnice nekateri še vedno povezujejo z objektivnostjo. Po KOŠIRJEVI naj bi bilo objektivno tisto novinarsko sporočilo, v katerem ni prepoznavno novinarjevo mesto izrekanja (mesto interpretacije) in je vrednostno nevtralnno. Vendar: novinar je proizvod svojega okolja, zato je prava objektivnost ideal, ki so bo vedno izmikal. FINK: Vsakogar od nas oblikujejo ozadje in izkušnje, ki neizogibno vplivajo na to, kako vidimo stvari in kako delujemo kot novinarji. Toda objektivnost je cilj, ki je vreden truda.

Z resnico ne razpolaga nihče, zato resnicoljubnost in objektivnost sprejemamo kot ideal, ki se mu naj novinar približuje z izpolnjevanjem drugih dolžnosti. KOŠIR: zamenja naj jo resnicoljubnost kot moralno načelo in pa točnost in pravilnost kot metodološka prvina.

6.2.2 TOČNOST INFORMACIJ

Resnicoljubnost je novinarjeva dolžnost – gre za zahtevo po točnosti oziroma verodostojnosti informacij. Novinar jo dosega z navajanjem vira informacij, preverjanjem informacij, natančnostjo, vsestranskim, raznolikim, celovitim, uravnoveženim in razumljivim poročanjem, brez ponarejanja in popačenja informacij ter vidno razliko med informacijo in komentarjem.

Za dosego točnosti je pomembna natančnost. Pri navajanju, imenih in priimkih, funkcijah, institucijah, številkah in drugih podatkih je sme priti do napak. Netočnosti ne smemo opravičevati s časovnimi roki, konkurenco, osebnimi izgovori, tehničnimi težavami ali premajhnim številom zaposlenih (get it first, but first get it right).

6.2.3 NAVAJANJE VIRA INFORMACIJ

Novinarsko besedilo je značilno po tem, da se navajajo dokazila, ki so znanega porekla oziroma je avtor navzoč na kraju dogodka. Naslovnik mora prepoznati poreklo orizoma začutiti navzočnost avtorja na kraju dogodka. Le v izjemnih primerih, ob posebnih okoliščinah in upoštevajoč morebitne posledice je ta dolžnost lahko kršena. Novinar mora biti ali očevidec, zaupanje javnosti pa je odvisno od dejstva, da se je dogodek zgodil v svetu, ki je v novinarjem dosegu. Vse, česar novinar ni sam videl ali slišal na kraju dogodka mora biti naslovniku dostopno in tudi preverljivo na druge načine. Naslovnik naj bi zaupal kompetentnosti virov informacij, lahko pa tudi sam presodi (ko je vir naveden) kolikšna je vrednost informacije. (navajanje vira informacij je zahteva kodeksa in Munchenske deklaracije)

6.2.4 Preverjanje informacij:

Vprašanje je novinarjevo glavno sredstvo. Dolžnost preverjanja je povezana z dolžnostjo navajanja vira informacij. Časovni in konkurenčni pritiski ne smejo biti razlog za objavo nepreverjenih informacij. Preverjena dejstva v nasprotju z govoricami temeljijo na trdnih dokazih, če obstaja dvom ali spor glede dejstev, ga je treba pred javnostjo razkriti.

V slovenskih medijih je to načelo kršeno predvsem pri t.i. preiskovalnem novinarstvu, zato postaja aferaštvo – zgradba zgodbe na komentarjih in interpretacijami ali na podlagi 'rekla kazala'. Dolžnost preverjanja informacij se nanaša na vse novinarske žanre, razen tistih pogovorne vrste – za izjave je odgovoren intervjuvanec. (preverjanje informacij je zahteva kodeksa in Munchenske deklaracije)

6.2.5 VSESTRANSKOST, CELOVITOST, RAZNOLIKOST, URAVNOTEŽENOST IN RAZUMLJIVOST

Točne in preverjene informacije še nisto dovolj za uresničevanje resnicoljubnosti – za to mora biti prispevek še vsestranski, celovit, raznolik, uravnotežen in razumljiv. Ne sme se izpuščati pomembnih informacij – vseeno pa je nesmiselno pričakovati, da bo novinarsko sporočilo odkrilo vsa dejstva in okoliščine. Etični problem nastane, ko novinar namerno prikriva vsa ali nekatera dejstva, ki so za javnost pomembna – imperativ mu narekuje, da sporoča vsa znana, relevantna dejstva. Resnicoljuben novinar si mora prizadevati zgodbo, ki bo povečala razumevanje dogodka, zgodba mora vsebovati toliko informacij, kolikor jih je dosegljivih in bistvenih. Uravnoteženost sporočila pomeni, da novinar poskuša navesti vse poglede, ki povečujejo celostnost in razumljivost informacije – razporediti enakovredno. Predstaviti mora vse strani zgodbe – navajati mora čim več različnih virov, ki govorijo o istem dejstvu.

(Kodeks prepoveduje prikrivanje in izpuščanje pomembnih informacij, ne daje pa navodil za razumljivost zgodbe naslovniku, Deklaracija o sredstvih množičnega komuniciranja in človekovih pravicah zahteva celovitost in raznolikost informacij o javnih zadevah, Munchenska deklaracija pa, da se pomembne informacije ne sme izpustiti.)

6.2.6 PREPOVED PONAREJANJA IN POPAČENJA INFORMACIJE

Novinar vselej vpliva na predstavo informacije (McLuhan), ne sme pa je ponarejati ali popačiti. Sicer so lahko popačenja namerna ali nenamerna. Popačenje se lahko pojavi pri navedkih zunaj konteksta, rezanjem, montažo... (Kodeks označi za nesprejemljivo ponarejanje dokumentov pa tudi zlorabo z rezanjem, montažo ali na način, ki ponareja bistvo vira ter tudi opozarja, da predelava, naslovi in podnapisi ne smejo potvarjati vsebine)

6.2.7 RAZVIDNA RAZLIKA MED INFORMACIJO IN KOMENTARJEM (HANA)

Naslovniki naj prepoznajo, ali novinarski prispevek zgolj navaja gola dejstva ali pa gre že za njihovo subjektivno interpretacijo. 3. člen Kodeksa pravi, da je novinar dolžan **ločiti** informacijo in komentar. Razvidna mora biti razlika med poročilom o dejstvih in komentarjem. Informacije si prizadevajo odslikavati resničnost, od mnenja tega ne smemo zahtevati. Ločimo: 1. temeljna dejstva, 2. interpretacijo dejstev (objektivna ocena, ki temelji na ozdaju, poznavanju situacije ter analizi dejstev), 3. komentar teh dejstev (ko se sprašujemo ali ima nekdo nekaj prav in kaj bi mi morali storiti v zvezi z njim). Interpretacija **razlaga**, komentar pa odkrito **zagovarja določeno stran**.

Četudi od mnenja ne moremo zahtevati resničnosti, pa lahko pričakujemo **poštenost** in **spoštovanje etičnih okvirov**, spoštovanje človekove osebe. Če avtorji razpredajo o svojem okusu in o tem, kar se jim pač zdi, to lahko štejejo v zasebniško komuniciranje. Gre za upovedovanje z ene točke pogleda, za interpretacijo z istega mesta, kar je v nospotju z menjavanjem govornih položajev, ki je značilnost novinarske jezikovne prakse. Novinar, ki s paternalistično drzao razsodnika, javnost nagovarja s položaja jaz vem za vas, spada v nenovinarsko komuniciranje. Pri nekaterih novinarskih prispevkih ne najdemo različnih točk pogleda, spraševanja različnih strokovnjakov in literature. Nekateri novinarji imajo podcenjujoč odnos do naslovnikov.

6.2.8 POPRAVKI NAPAK (IN OBJAVA STALIŠČ ČASTNEGA RAZSODIŠČA)

V množičnem komuniciranju se napakam ni mogoče izogniti, zato je dolžnost množičnih občil, da napake popravijo in to ne glede na trajnost zapisa (primer teve in radia). 4. člen Kodeksa pravi, da mora novinar objavljeno informacijo, za katero se izkaže, da je napačna, nemudoma in samoiniciativno ter v primerni obliki popraviti. Munchenska deklaracija tudi pravi, da mora popraviti vsako objavljeno informacijo, za katero se izkaže, da ni bila točna. Tej zahtevi se pridružuje tudi parlamentarna skupščina Sveta Evrope.

Pravica do popravka je etična dolžnost, priporočilo mednarodnih dokumentov ter **ustavno** in **zakonsko** opredeljena zahteva. Ustava in Zakon o javnih glasilih pravico do popravka povezujeja s prizadeto pravico ali interesom. Zakon o javnih glasilih pravi: 1. popravke mora vsebovati samo dejstva in okoliščine, s katerimi se spodbijajo navedbe v objavljeni informaciji, 2. Objaviti se mora brez sprememb ali dopolnitev v enakem ali enakovrednem delu javnega glasila na enak način, kot je bila objavljena prvotna informacija, 3. objavi naj se v prvi, najpozneje v drugi naslednji številki po prejetju popravka

Zakon o obligacijskih razmerjih pravi: pri kršitvi osebnostne pravice lahko sodišče na stroške oškodovalca odredi objavo popravka, ali da mora oškodovalec preklicati izjavo, s katero je storil kršitev.

Kodeks še pravi, da mora popravek nedvoumno izpričati, da je bila predhodna informacija deloma ali v celoti napačna. Zato se popravek obvezno sklicuje na poprejšno objavo. Poprvaek je obveznost uredništva, ki je ni mogoče obiti z morebitno objavo bralčevega pisma.

Pravica do popravka je povezana z vprašanjem vesti in kesnja, saj se novinar ne more izogniti lastnim očitkom in graji. Glas vesti ga pripravi do tega, da uvidi svojo napako. In na tem temelji tudi kesanje zaradi že zdavnaj storjenega dejanja. Um v primeru moralnega zakona ne priznava razlike v času; občutenje je isto ne glede na to, kdaj se je dejanje zgodilo.

Popravek se nanaša, v ožjem pomenu besede, na neresničnost, netočnost. V širšem pomenu besede se nanaša na vse kršitve novinarjevih dolžnosti.

Popravek je sicer treba jemati le kot skrajno sredstvo, saj z njim ne moreo vzpostaviti prejšnjega stanja. Stojrena škoda s popravkom gotovo ni enakovredno poplačana.

6.2.9 LOČITEV NOVINARSKIH SPOROČIL OD OGLASOV

Treba je razlikovati med novinarsko in oglaševalsko stroko, med posebnimi funkcijami ene in druge oblike sporočil. 7. člen Kodeksa pravi: reklamna sporočila in oglasi morajo biti nedvoumno in razpoznavno ločeni od novinarskih sporočil. Oglasi in plačana besedila se morajo ločiti od nov. Sporočil po obliki, vsebini in pristopu. Če obstaja kakršenkoli dvom, je treba opozoriti, da gre za oglas. Tudi Zakon o javnih glasilih: oglasi naj se objavljajo tako, da so jasno in vidno označeni kot ogls, na ra in tv programih pa naj bodo prepoznavno ločeni od drugi delov programa z optičnimi in akustičnimi sredstvi.

Prefinjen vpliv oglaševanja na novinarske vsebine je v posebnih temtskih prilogah časnikov. Ki so polne oglasov, vsebujejo pa prispevke, ki so videti kot novinarski, a imajo oglaševalski namen. Primer: najnovješi krkin parfum je lahko lepo novoletno darilo tako za moškega kot za žensko (vsebinsko je to oglas, ima podobo nov prispevka). Etično sporna so tudi številna besedila, ki govorijo o odprtju novega butika ali lokala. Primer prispevka Le malo Ljubljčanov pozna Štajerski hram: gre za govor z enega samega izhodišča, ki ga določa interes (lastnika) lokala. Sporočilo nedvomno sodi v oglaševalski – torej **plačani** del časniškega prostora.

V slovenskem tisku najdemo tudi veliko besedil, ki so vprašljiva z vidika **etike množičnih občil**. Na primer Dnevnikova rubrika Zeleni telefon, kjer bralci novinarju postavljajo vprašanja, odgovori pa so objavljeni. N vprašanje Kje tapcirajo sedežne garniture, je bil za objavo izbran le en tapetnik, zato bi bila ta objava z vidika etike množičnih občil bolj primerna v oglasnem, plačanem delu.

6.2.10 IZOGIBANJE KONFLIKTOM INTERESOV

Konflikt interesov je, ko se posameznik sooči s tekmujočimi lojalnostmi do vira, lastnega interesa, gospodarske potrebe organizacije, ki so v nasprotju z informacijskimi potrebami javnosti. Konflikt interesov je nasprotje med poklicnimi lojalnostmi in zunanjimi interesi, kar spodkopava verodostojnost moralnega agenta. To je situacija, ko ugotoviš, da lahko enega izmed svojih poslov, interesov, **dolžnosti** izpolnjuješ le na račun drugega izmed svojih poslov. Dolžnosti... Dvojna lojalnost uničuje verodostojnost.

Day najpogostejše konflikte interesov množičnih občil deli na tri področja: 1. **medosebni odnosi**, kjer je pogost pojav podkupovanje. Potem osebni odnosi novinarjev z njihovimi virir, saj je težko ohraniti občutek nepristranskosti, ko se poročevalec družji s tistim, ki je življenjska sila njegovega obstoja. 2. **udeležba v javnosti**, kar pomeni članstvo ali sodelovanje novinarjev v organizacijah znotraj skupnosti. Nekatera množična občila tako dejavnost podpirajo, saj v njej vidijo možnost pridobivanja virov informacij. Day svetuje **pravilo zdrave pameti**. Posebej pa je treba poudariti izogibanje političnim ejavnostim, saj javnosti dajejo občutek novinarjeve pristranskosti. Če novinar prevzame vodilno funkcijo v strankah in organih oblasti, naj njegovo nov udejstvovanje miruje 3. **osebni interesi** novinar naj se izogiba denarni vključitvi v podjetja in dejavnosti, o katerih poroča. Pozorni naj bodo tudi pri izbiri dodatnih zaposlitev.

Če konflikta ni mogoče prdvideti, ga je treba rešiti, ko se pojavi. Če se mu ne moremo izogniti, ga je treba pred javnostjo priznati. Za deontološki pogled je izogibanje konfliktom interesov novinarjeva dolžnost, problem pa se pojavi takrat, ko konfliktov ni možno predvideti.

6.2.11 PREPOVED SPREJEMANJA PODKUPNIN IN NEETIČNOST NOVINARSTVA S ČEKOVNO KNJIŽICO

novinar s sprejemanjem podkupnin krši predvsem svojo dolžnost do javnosti, sproži se namreč resno vprašanje o njihovi objektivnosti. Ko novinarja kdo kupi, lahko izgubi **svobodo in neodvisnost** v svojem delu. Porblem se pojavi, ko skušamo

opredeliti, kaj vse je podkupnina, saj so meje med podkupnino, darilom ter znakom pozornosti nejasne. Nekateri novinarji menijo, da sprejemanje določenih daril in uslug ne odraža njihove integritete. Kodeks: nezdržljivo z novinarskim kodeksom je akviziterstvo, sprejemnaje podkupnine ali objavljane informacij v korist zunanjega naročnika.

Tudi novinarjevo podkupovanje virov je nasporno dolžnosti, kar imenujemo novinarsrvo s čekovno knjižico. Primer: CNN je za snemanje in predvajanje krutega dogodka obrezovanje deklive v kairu plačala, kar je nezdržljivo z novinarstvom, ki po definiciji ni trgovina ali zasebniška dejavnost.

6. 2. 12 PREPOVED POVELIČEVANJA ALI SPODBUJANJA ZLOČINOV IN NASILJA

Človeka je treba obravnavati kot cilj in ne kot **sredstvo**. Kodeks navaja, da je s kodeksom nezdržljivo povečevanje kriminala, terorizma, nasilja in nečlovečnosti. Kršitev te etične zapovedi, uporabi človeka kot sredstvo in mu odvzema temeljno dostojanstvo človeškosti v njegovi osebi. To zapoved podpira tudi Ustava in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah.

Ta novinarjeva dolžnost je povezana s prepovedjo diskriminacije in spodbujanja stereotipov.

6.3 DOLŽNOSTI DO VIRA INFORMACIJ IN DO PREDMETA NOVINARKEGA UPOVEDOVANJA

Glejte stran 151, kjer je navedena razvrstitev novinarjevih dolžnosti do virov in predmetov.

6. 3. 1 Uporaba poštenih sredstev pri zbiranju informacija

Uporaba prevare v novinarstvu zagovarja načelo koristnosti: novinar bo s prevaro slej ko prej uresničil neko moralno dobro za javnost, kar pomeni, da cilj opravičuje sredstva. Deontologi takšnega mišljenja ne odobravajo, tako pa je naravnani tudi Kodeks: uporaba nezakonitih in nepoštenih sredstev pri zbiranju informacij, dokaznih gradiv in slik ni dovoljena. Makiavelizem, ki pravi, da cilj posvečuje sredstva je za deontološko naravnane nesprejemljiv.

Deklaracija o sredstvih množičnega komuniciranja in človekovih pravicah opozarja, da poskusi, da bi prišli do informacij s pomočjo sodobnih tehničnih pripomočkov (prisluškovalne naprave, skriti mikrofoni, uporaba računalnikov itd...), kršijo pravico do zasebnega življenja.

Vsaka prevara ima enak namen: nekoga namerno pripraviti do tega, da bo verjel nekajr, kar ni resnično. Za Kanta je načelo resnicoljubnosti absolutno in mora veljati v vseh okoliščinah, zato je uporaba poštenih sredstev popolno dolžnost človeka do samega sebe.

Nekateri avtorji predlagajo širše razumevanje kategoričnega imperativa, po katerem naj bi bile dopustne tudi izjeme (prevara iz človekoljubnih namenov, moni argumenti v prid prevari, dokazljivost upravičenosti prevare)

Novinarjeva **identifikacija** po Kodeksu: novinar se pri opravljanju svojega dela predstavi in na zahtevo tudi izkaže z novinarsko izkaznico. Novinar, ki se lažno predstavi, krši dolžnost resnicoljubnosti Prevara : naprimer novinar se predstavi kot mrliški oglednik ali policist, zato je bolj verjetno , da mu bo vir odgovoril na vprašanja. Sicer pa je v nekatereh okoliščinah oblika lažnega predstavljanja dopustna (novinar, kritik restavracij, običajno prikrije svojo identiteto, saj s tem ne spremeni potek dogajanja v restavraciji. V tem primeru bo prikrivanje identitete doprineslo verodostojno informacijo.

Nepoštena oblika zbiranja inf je tudi **intervju iz zasede** , vir bo v tem primeru presenečen in bo videti negotov ali celo kriv. Etično sporni sta tudi uporaba skrite kamere na javnem mestu in tajno snemanje pogovora.

Različna mnenja o neuporabi nepoštenih sredstev: 1. vsaka oblika prevare je nesprejemljiva, 2. prevare so v redkih primerih sprejemljive, kadar je inf zelo pomembna, a se je na da dobiti na drug način, 3. ločitev med popolnim laganjem in tem, da zgolj ne povemo vsega.

Jacksonova meni, da prevara uničuje zaupanje. Funkcija poštenosti je ohraniti zaupanje, in zaupnaje je družbena nujnost. Jacksonova se tudi sprašuje, ali obstajajo okoliščine, ko s prevaro ne zlorabimo zaupanja, in navaja tri tipe opravičil: 1. **laganje lažnivcu** ko lažemo nekemu, ki se nam ne zdi vreden zaupanja, 2. **laganje s soglasjem** gre za laži v okoliščinah. ko bi po naši presoji, vsaka razumna oseba hotela, da ji lažejo., 3. **moralno nujno laganje** pravica ljudi do resnice je v konfliktu s pravico druge osebe, da ohrani skrivnost. Njeni ugovori: če lahko lažemo lažnivcu, lahko lažemo vsakomur, saj se vsak kdaj zlaže. Potem velika težava se pojavi pri retrospektivnem soglasju, ko novinar šele kasneje javnosti poveza prevaro in naslovniko prosi za odobritev za nazaj. Ko se dve popolni dolžnosti znajdeti v konfliktu moramo eno opustiti. Laž v tem primeru ni novinarjeva moralna dolžnost, je pa lahko dopustna

6.3. 2 Spoštovanje avtorskih pravic in prepoved plagiata

Novinarji si ne smejo prisvajati tuje lastnine. Kodeks pravi, da je plagiat nezdružljiv z kodeksom, in če je intervju v celoti ali v bistvenih delih ponatisnjen ali povzet, je treba navesti vir. Novinarja zavezuje Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. Land opozarja na možno razliko med parafraziranjem brez navedbe vira in plagiatom. Včasih je težko presoditi, kaj so zgolj sposojene ideje in kaj je dobesedna kraja.

6.3. 3 Spoštovanje pravice do embarg

Embargo je časovno določen rok, pred katerim novinar ne sme objaviti informacije. To je dolžnost, ki temelji na sporazumu med novinarjem in virom inf. Če ga novinar ne spoštuje, prelomi obljubo, kar je v nasprotju s kategoričnim imperativom. Kodeks: Spoštovanje embarga ima smisel le, če gre za strokovno utemeljen razlog: besedilo še neprebranega govora, vnaprej poslano poslovno poročilo, informacija o dogodku, ki se bo zgodil.

Primer kršitve: novinarka, ki je objavila še neprebran govor. In poleg tega še vprašanje, kako ga je dobil, sumimo lahko na uporabo nezakonitih in nepoštenih sredstev.

6. 3. 4 Spoštovanje pravice vira do avtorizacije

Intervjuvanec ima pravico, da pred objavo intervju pregleda in odobri. Kodeks: intervju je novinarsko neoporeen, ko je prizadeti odobril končno verzijo. Kadar avtorizacija časovno ni mogoča, mora intervjuvanec vedeti, da bodo njegove izjave objavljene v obliki intervjuja.

Avtorizacija ni popolno dolžnost do vira inf, pomeni pa dodaten ukrep v prizadevanju za resnicoljubnost.

Dilema: ali je v navedkih dovoljeno popravljati virove slovnične napake ali nerodno izražanje, ki lahko celo spremeni pomen. Stone navaja absolutistični pristop: virove besede je treba navajati točno tako, kot so bile izrečene, in situacijski: upošteva kontekst in posledice konkretnega primera, zaton so popravki včasih dovoljeni. Novinarjeva temeljna dolžnost pa je **točnost**, virove slovnične in pravopisne napake ter nepravilno ali nerodno izražanje pa lahko popravi, če presodi, da je to etično ustrezno. Izpusti naj tudi nespodobne izraze, ki so neskladni z etiko množičnega občila.

6. 3. 5 Prepoved objavljania neosnovanih obtožb, napadov, laži, razžalitev, kletev

Vodilo te dolžnosti je spoštovanje človekove osebe oziroma njenega dostojanstva. Kodeks: prepovedano je objavljanie neosnovanih obtožb, napadov, laži, razžalitev in kletev. Mednarodni pakt o drž in pol pravicah: nihče ne sme nikogar žaliti ali škodovati njegovemu ugledu. To področje človekovega dostojanstva je zavarovano tudi civilno pravno in kazensko pravno z Zakonom o obligacijskih razmerjih in Kazenskim zakonikom. Prvi zakon zahteva povrnitev grotne škode pri žalitvi časti in širjenju neresničnih trditvev, govori tudi o denarni odškodnini za pretrpljene telesne in duševne bolečine, zaradi razžalitve dobrega imena in časti ali okrnitve svobode. Kazenski zakonik pa je posvečen kaznivim dejanjem zoper čast in dobro ime: razžalitev, obrekovanje, žaljiva obdolžitve, opravljanje, očitane kaznivega dejanja z namenom zaničevanja.

Čast: zavest človeka o lastni vrednosti, dobro ime: spoštovanje človeka v družbi, njegova veljava v očeh drugih.

Prepoved objavljania laži, napadov...je zahteva ne le novinarske etike, ampak tudi etike javne besede, ki so ji zavezani vsi udeleženci v množičnem komuniciranju. Na primer pisma bralcev pogosto ne dosegajo etično zadovoljivih standardov. Primer v knjigi na str 160, kjer gre za grob poseg v dostojanstvo človekove osebe. V pismu je dolga vrsta namigovanj, podtikanj in hudih obtožb brez dokazov in večina jih sodi na področje zasebnosti. To pismo je kričeč zgled izjeno nizkotnega in popolnoma nesprejemljivega pisanja. Tudi uredništvo je odgovorno za ohranjanje splošne ravni javnega komuniciranja in njegovo kulturo. Urednik je v tem priemru zakrivil nedopustno sramotitev in ponižanje javnega komuniciranja.

Drug primer je pamflet na strani 162, ki pod krinko objave subjektivnega mnenja objavlja neosnovane obtožbe, napade. V tem primeru to mnenje ni **utemeljeno**, zato je oseba ponižana na raven predmeta.

Torej, ko uporabimo določeno besedo, se ne moremo sklicevati zgolj na to, da beseda v SSKJ ni opredeljena z kvalifikatorjem vulgarno, nizko, slabšalno. Upoštevati moramo naslovnika in se zavedati, da imajo različne percepcije besed in kontekstov. Novinar lahko postane tudi etično soodgovoren, če svojim naslovnikom posreduje neosnovane obtožbe, kletve, ki jih je sicer izrekel nekdo drug.

6. 3. 6 Spoštovanje pravice do odgovora

Dolžnost množičnega občila je, da objavi odgovor na objavljeno inf. To je dolžnost medijske etike. Tako se zagotavlja resnicoljubnost, poštenost, točnost, vsestranskost, raznolikost, celovitost, uravnoteženost.

Kodeks: če vsebuje pismo bralca trditve in podatke o tretjih, ima prizadeti pravico do odgovora. Pravico zagotavlja tudi Utsava in Zakon o javnih glasilih. Enako kot popravek je treba tudi odgovor objaviti brez sprememb v enakem in enakovrednem delu, na enak način..Tudi uporabniki te pravice imajo odgovornost, da je ne izrabljajo v lastne namene.

6. 3. 7 Spoštovanje zaupnosti vira informacij

Obljuba zaupnosti je že v izhodišču kršitev dolžnosti navjanja virov. Le če obstajajo utemeljeni razlogi je etično sprejemljivo, da vira ne naveemo.

Kodeks: novinar je dolžan spoštovati zaupnost, ki jo je zahteval inf vir, sme zavrniti pričevanje in ima pravico, da ne razkrije vira. Zaupnost ni brezpogojna dolžnost: novinar zaupnosti ni dolžan spoštovati, če je inf sestavina načrta za kaznivo dejanje in obstaja zakonska obveznost za prijavo.

Zaupni viri so lahko osnova dobrega preiskovalnega novinarstva. Če novinar ne bi privolil v anonimnost vira, bi javnost ostala brez marsikatero dragocene inf o zadevah javnega interesa. Viri, ki zahtevajo zaupnost, pa imajo **različne motive**:legitimni so le altruistični motivi, ko ima vir dejansko v mislih javni interes.

Zaupnost temelji na ančelu avtonomije, prelomimo pa jo le v primeru, ko jo premaga neka druga temeljna pravica, na primer pravica do pravičnega sojenja. Sicer pa je prelom obljube za deontologe nesprejemljiv. Sodobnejša interpretacija deo pristopa dovoljuje oblikovanje posebnih pravil v posebnih okoliščinah, na primer vir, ki ima inf o nedolžnosti obtoženega.

Kljub temu je nov dolžnost, da najprej poskuša dobiti isto inf od vira, ki dovoli da ga navajajo.

Glavni pomisleki: 1. možnost, da vir brez potrebe vztraja pri zaupnosti ali pa možnost da si novinar izmisli inf, ki jo pripiše zaupnemu viru, 2. možna izguba verodostojnosti, 3. težava, ko sodnik zahteva razkritje identitete.

Argumenti v prid zaupnosti: 1. skr za človekovo avtonomijo pri varovanju osebnih inf 2. občutek zapunja med posamezniki znotraj družbe. Zaupanje, držanje obljube in lojalnost so temelji zaupnosti, ki je včasih nujna, ker z njo preprečimo škodo in zlo, 3. zaupnost služi ciljem družbene koristnosti (naprimer prof odnosi zdravnik-pacient...)

Sicer pa vir lahko posreduje inf, ki ni za objavo; inf, ki je za objavo, vendar ne želi biti naveden; nekateri viri so navedeni z besednimi zvezami iz dobor obveščenih krogov

Etični vidik odnosa med nov in virom je utemeljen v dve pomembnih načelih: 1. moralna dolžnost, da spoštuješ obljubo, izhaja iz splošnih obveznosti vsakega člana družbe, zato je prelomitev obljube le izjema. 2. zaupnost temelji na nov posebnih obveznostih njegovgea poklica

6.3.8 SPOŠTOVANJE DRŽAVNE, VOJAŠKE, URADNE TAJNOSTI IN POSLOVNE SKRIVNOSTI (URŠA S.)

- Novinar toliko pravice vpogleda v kako zadevo, kolikor ima javnost sama to pravico
- Ustava RS 39. člen – vsakdo ima pravico dobiti info. Javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih odloča zakon. Npr. če je kazenski spis zaprt za zasebnega državljana – je zaprt tudi za novinarja
- Če novinar vseeno pridobi dostop do zaupnih info. – v skladu z deontološkim pristopom – njegova dolžnost, da jih ne uporabi / ne objavi; če pa npr. zaupne info. Razkrivajo hudo kriminalno dejanje v državni ustanovi = objava upravičena!
- 6. člen Kodeksa – novinar spoštuje poslovno skrivnost
- Zakon o javnih glasilih – 24. člen: se dajanje info. novinarju lahko odreče, v kolikor gre za državne, vojaške, uradne tajnosti in poslovne skrivnosti
- Če dokument ne vsebuje oznake zaupnosti, dileme ni – lahko se objavi – če je seveda po novinarjevi presoji info. pomembna za obveščenost javnosti in če izpolnjuje tudi druga profesionalna novinarska merila objavljalivosti
- Zaupni viri – izpostavi se novinarjeva osebna odgovornost za verodostojnost objavljenega – nasvet: insituit zaupnosti naj se uporabi le v skrajni sili – le ko je to edini način, da bo javnost obveščena o znajo relevantni zadevi
- Po nov. etiki ima novinar pravico uporabiti anonimni vir in dolžnost, da identitete tega vira ne razkrije – obenem pa še profesionalno dolžnost, da objavljena info. kljub temu temelji na točnih in skrbno preverjenih dejstvih

6.3.9 SPOŠTOVANJE PRAVICE DO ZASEBNOSTI

Nekateri avtorji, denimo Belsey, so prepričani, da zasebnost sestavljajo tri kategorije:

- ❖ Zasebnost v prostoru (telesna in fizična zasebnost) – posameznikova možnost, da v določenem fizičnem prostoru živi in deluje neomejeno, neovirano; je ločen od fizične prisotnosti drugih ljudi.
- ❖ Zasebnost osebnosti (mentalna ali komunikacijska zasebnost) – posameznik lahko svoj misli in občutja v kolikor želi deli s svojim znanci, prijatelji, skratka, izbranimi ljudmi, brez da bi mu kdorkoli prisluškoval.
- ❖ Informacijska zasebnost – postaja v času informacijskih tehnologij vse pomembnejša, saj gre za zaščito osebnih podatkov.

Zasebnost so nemški pravni teoretiki razdelili na tri ožja področja:

- Področje skrivnosti, ki je najbolj zaprto
- Zaupno področje, ko posameznik zaupa del svojega zasebnega življenja znancem, kolegom, poslovnim partnerjem ...
- Zasebno področje, ki vključuje tista dogajanja v življenju, ki jih želi posameznik zavarovati pred očmi javnosti zato, ker so zasebne narave, nimajo pa značaja osebnih skrivnosti.

Po najbolj splošnih opredelitvah je zasebnost posameznikova pravica, da ga »pustijo pri miru oziroma, da sam nadzoruje nazaželeno publiciteto o svojih osebnih zadevah« (Day v Poler, 1997: 170).

Toda množična občila se že po definiciji ukvarjajo z ljudmi – njihove težnje so usmerjene v razkrivanje in ne prikrivanje

Zasebnost postala temeljna vrednota nedavno – DAY: Zakaj jo tako visoko vrednotimo?

- Avtonomen posameznik – nadzor nad svojim zasebnim življenjem - drugi nimajo pravice o nas vedeti vse
- Zasebnost avtonomnega posameznika varuje pred zaničevanjem in posmehom drugih ljudi (alkoholiki, homoseksualci, bolniki z aidsom ...)
- Zasebnost proizvaja mehanizem, s katerim posameznik lahko nadzira svoj ugled
- Zasebnost omogoča vzpostavitev razdalje do drugih

Pravica do zasebnosti v dokumentih Republike Sloveniji in nekaterih mednarodnih aktih

Že **Ustava Republike Slovenije** v 35. členu zagotavlja »nedotakljivost človekove telesne in duševne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic« (<http://www.us-rs.si>).

Nadalje je zasebnost obravnavana v **Kodeksu novinarjev Republike Slovenije**, ki je bil sprejet leta 2002.

20. člen - *Novinar spoštuje pravico posameznika do zasebnosti in se izogiba senzacionalističnemu in neupravičenemu razkrivanju njegove zasebnosti v javnosti. Poseg v posameznikovo zasebnost je dovoljen le, če za to obstaja javni interes. Pri poročanju o javnih osebnostih in tistih, ki želijo dobiti moč in vpliv ter vzbujati pozornost, je pravica javnosti do obveščенosti širša. Novinar se mora zavedati, da lahko z zbiranjem ter objavo informacij in fotografij škodi posameznikom, ki niso vajeni medijske in javne pozornosti* (<http://www.razsodisce.org>).

Kar se tiče mednarodnih pravnih aktov pogledimo najprej **Splošno deklaracijo o človekovih pravicah**, ki jo je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov leta 1948. Le-ta v 12. členu določa: »Nikogar se ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled« (<http://www.unhchr.ch>).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin pravico do zasebnosti opredeljuje v 8. členu: *Vsakdo ima pravico do spoštovanja svojega zasebnega in družinskega življenja, svojega doma in dopisovanja. Javna oblast se ne sme vmešavati v izvrševanje te pravice, razen če je to določeno z zakonom in nujno v demokratični družbi zaradi državne varnosti, javne varnosti ali ekonomske blaginje države, zato, da se prepreči nered ali zločin, da se zavaruje zdravje ali morala ali da se zavarujejo pravice in svoboščine drugih ljudi*(<http://www.varuh-rs.si>).

5. načelo **Münchenske deklaracije** pa »pravi, da se mora novinar obvezati, da bo spoštoval zasebno življenje oseb« (Zanuttini, 2005: 16).

Prav posebna pozornost zasebnemu življenju javnih oseb pa je namenjena v **Deklaraciji o sredstvih množičnega komuniciranja in človekovih pravicah**, kjer v 3. točki razdelka C piše: » Spoštovanje zasebnega življenja človeka, ki nastopa v javnem življenju, je posebno vprašanje. Izraz »zasebno življenje se končuje tam, kjer se začneja javno življenje,« ni zadosten odgovor na to vprašanje. Ljudje, ki delujejo javno, imajo pravico do varstva svojega zasebnega življenja, razen v primerih, ko ima le-to lahko posledice za javno življenje. Dejstvo, da oseba zaseda mesto v sedanosti, tej osebi ne odvzema pravice spoštovanja njenega preteklega zasebnega življenja« (Poler, 1997: 176).

Na zasebnost javnih osebnosti pa se nanaša tudi **resolucija št. 1003 o novinarski etiki** v 23. točki: » Časnikarji morajo spoštovati pravico posameznika do zasebnega življenja. Ljudje, ki so v javnem življenju na vidnih položajih, imajo pravico do zaščite svojega zasebnega življenja, razen v primerih, ko to lahko vpliva na javno življenje. Dejstvo, da nekdo deluje v javnem življenju, še ne pomeni, da mu je odvzeta pravica do varovanja zasebnega življenja« (Poler, 1997: 176).

Pravica do zasebnosti ima pravno in etično razsežnost. Ameriško **pravo** pozna štiri elemente vdora v zasebnost (Holsinger v Poler, 1997: 172):

- ✓ nadlegovanje, ko gre za vdor v posameznikov fizični ali mentalni prostor
- ✓ objava v zadrego spravlajočih zasebnih podatkov; ko gre za objavo informacij, za katere posameznik ni želel, da bi postale javne
- ✓ objava informacij, ki prikažejo osebo v napačni luči (izkrivljajo osebnost)
- ✓ prisvojitve imena ali podobe osebe brez njenega dovoljenja

Mediji pa ne kršijo pravice do zasebnosti v primeru, ko se posameznik udeleži javnega dogodka prostovoljno in se s tem odreče zasebnosti ter ko obstaja javni interes (ima v določenih primerih prednost pred zasebnostjo). (**Day** v Poler, 1997: 172)

Hausman: novinar lahko objavi zasebno info., ko ima prostovoljno privolitev osebe (soglasje že pojavljanje na javnem mestu). ZGOLJ pravno varovanje zasebnosti ni dovolj – precej neučinkovito pri varovanju posameznikove zasebnosti – novinarjeva moralna odgovornost toliko pomembnejša

Pomanjkljivosti pravnega varstva:

- ❖ Zakonodajca javnim uslužbencem in osebnostim dejansko odvzela zaščito – dejstvo, da javnost želi izvedeti določene info., ni moralno opravičilo za poseg
- ❖ Eden glavnih pravnih zagovorov objave zasebnih info., ki osebo spravljajo v zadrego=da gre za »objave vredne informacije«.
- ❖ Zakonodajca je podelila zbiranju info. na javnih mestih precejšnje svobodo – dovoljeno poročati o vsem, kar se dogaja v javnosti

Rivers in Schramm javne osebe delita na:

- **Državni uslužbenci ali politiki** se z odločitvijo, da nastopijo javno funkcijo, prostovoljno postavijo pred oči javnosti. Toda to še ni zadosten razlog, da mediji posežejo v njihovo intimo. Njihovih stališča, moralne vrednote in sposobnosti zadoščajo kriteriju javnega interesa in so vredna objave, sicer pa naj novinarji ne bi posegali v politično zasebnost, razen če obstaja kakšen drug utemeljen razlog.
- Med **pomembne ali znane osebnosti** pa avtorja uvrščata ljudi, ki so si naklonjenost javnosti pridobili ker so ustvarili ali storili nekaj, kar je zbudilo zanimanje med ljudmi. Večina izmed njih niti ne nasprotuje določeni meri vstopa v zasebnost. Konec koncev je tudi slaba publiciteta doba publiciteta. Posebna kategorija pa so ljudje, ki postanejo za javnost zanimivi zaradi svoje zveze z znanimi osebnostmi, njihovi sorodniki ali prijatelji. (Poler, 1997: 175)

Belsey opredeli tri kategorije javnih osebnosti:

- **znane osebnosti, ki jih publiciteta ustvarja in ohranja** – brez določenih publicitete nikakor ne bi dosegle, kar so oziroma ne bi bile, kar so, zato pri varovanju lastne zasebnosti ne morejo biti dosledne – to so osebe iz sveta zabave, glasbeniki, politiki, tudi športniki ...
- **osebe, ki so se nepričakovano ali celo neprostoovoljno znašle v krogu zanimanja javnosti** – razni avtorji zaradi svojih dosežkov, posamezniki, ki so preživeli katastrofo, nesrečo, sorodniki žrtev, dobitniki iger na srečo ... O njih naj bi mediji objavili le določene informacije, ki so direktno vezane na aktualni dogodek.
- **politiki in drugi, ki imajo v družbi moč in oblast** – Belsey zagovarja, da ti posamezniki ne morejo zahtevati zaščite zasebnosti, kajti javnost ravno preko zasebnosti spoznavajo njihove človeške in moralne vrednote. (Zanuttini, 2005: 13)

Ali v primerih znanih osebnosti veljajo drugačna pravila?

»Ideja, da nimaš pravice do zasebnosti, ker si javna osebnost, je nesmisel.«

Primer "Helene Blagne" (naveden na str. 176-178) predstavlja nespoštovanje novinarske etike na vsaj dveh ravneh. Po eni strani je vprašljiva že sama resničnost navedenih dejstev, povezana s preverjanjem info. in navajanjem virov, na drugi strani pa se pojavlja dilema o upravičenosti objave tovrstnih informacij, četudi bi bila resnična – ima javnost pravico biti obveščena o tem, ali Helena in Mitja živita skupaj v novi hiši....?

Res je, da je Helena Blagne medijska zvezda, da jo ohranja in v veliki meri vzpostavlja prav medijska publiciteta, zato ima javnost pravico do vpogleda v njeno zasebnost v večji meri kot pri »navadnih« ljudih – tda novinar mora varovati človekovo osebnost in njegovo intimo pred neupravičenim in senzacionalističnim razkrivanjem v javnosti – obenem pa v tem primeru v dogajanje ni bila vpletena le javna osebnost, ampak tudi osebe, ki jih uvrščamo med »običajne« državljanke.

Etika zasebnosti v novinarskem sporočanju je povezana s 3 vrednotami:

Spoštovanje osebe kot cilja na sebi – posameznik upravičen do dostojanstva – tega ne smejo ogroziti slogani kot »ljudje imajo pravico vedeti« - če je poseg neizogiben – novinarjev cilj: zmanjšanje škode

Družbena koristnost – ali je zasebna info. res bistvena, da bo javnost razumela sporočilo

Pravičnost – javni uslužbenci ali žrtve tragedij – je razlika v stopnji zasebnosti

DEONTOLOŠKI POGLED: posega v zasebnost NE moremo opravičiti s pozitivno posledico, tj. da poseg koristi javnosti. Pravico do zasebnosti lahko preglasi le neka druga dolžnost, ki ima večjo težo – npr. poslanec v zasebnem življenju stori dejanje, ki je pomembno tudi za njegovo javno delovanje – novinarjeva dolžnost, da javnost seznanj s tem!

Tajnost osebnih pisem – zagotavlja Ustava RS v 37. členu – z vidika novinarske etike objava zasebnih pisem dopustna le, če avtor objavo vnaprej dovoli.

6.3.10 SPOŠTOVANJE POSEBEJ ZAŠČITENIH PODROČIJ ZASEBNOSTI (ANA V.)

Nekatera področja zasebnosti so posebej občutljiva, zato je njihova zaščita še bolj poudarjena. V slovenskem medijskem prostoru je pogosto kršen **8. člen Kodeksa novinarjev Slovenije**:

»Novinar varuje človeško osebnost in njegovo intimo pred neupravičenim in senzacionalističnim razkrivanjem v javnosti. Posebno je pozoren, ko poroča o nesrečah, družinskih tragedijah, boleznih, otrocih in mladoletnikih.«

Poseben poudarek je torej na novinarjevem izogibanju senzacionalizmu.

Slatteryjeva: ugotavlja, da tudi v senzacionalnih novicah obstaja moralna razsežnost. Nekatere novice, ki jih označujemo kot senzacionalistične, po njenem mnenju kažejo moralno življenje skupnosti in so povezane z njenim moralnim zdravjem. Težava je v razlikovanju med takšno novico in tisto, ki je senzacionalistična zaradi sebe same. Bistven je motiv oz. namen prispevka, ki senzacionalistično novico ločuje od tiste, ki ima informativno vrednost o moralnem življenju. Pri prvi je glavni motiv denar. Kakšen je resnični motiv, lahko presodi le novinar sam.

Opisano razlikovanje še ne omogoča, da predmeti novinarskega upovedovanja ohranijo svoje človeško dostojanstvo. Novica, ki je pomembna za »moralno zdravje skupnosti«, posamezno osebo uporabi kot sredstvo za doseg tega cilja. Utemeljen interes javnosti do vpogleda v zasebnost neke osebe ne pomeni pravice do neomejenega razpolaganja z njenim imenom, fotografijo in zgodbo (še posebej ne z neobčutljivostjo ali vulgarnostjo), četudi novinarjev motiv ni denar, ampak skrb za skupnost.

Primer: poročanje Slovenskih novic, Večera o usodi »prodane« 13-letne Albank, ki je rodila. Ali sodi v kategorijo, ki kaže na moralno zdravje neke skupnosti? V novinarskih prispevkih o tej zgodbi so prevladovali senzacionalistični elementi, ki grobo posegajo v zasebnost in dostojanstvo mlade žrtve.

Slovenske novice 31. 8. 1995: mladoletna žrtev ni identificirana; v tem prispevku prevladuje »opozorilna funkcija«

Večer 31. 8. 1995: dekličino ime je zapisano; novinar uporablja trdilno namesto pogojne oblike; kot vir informacij navaja: bojda, kot smo neuradno izvedeli

SN 15. 9. 1995: skrajno senzacionalističen prispevek – krši vrsto temeljnih zapovedi novinarske etike: osumljenca obravnava kot krivega (čeprav mu krivda še ni dokazana); popolna identifikacija žrtve; viri: različne pripovedi, slišati je, ... **Pri tem članku je postalo dejstvo, da se je to zgodilo, pomembnejše od tega, da se je zgodilo konkretni osebi, ki jo je treba zaščititi tudi pred senzacionalističnim medijskim poročanjem.** Takšno poročanje povzroči, da prizadeta žrtev postane dvojna žrtev: žrtev dogodka + medijska žrtev. Polerjeva priznava, da imajo posamezni deli članki opozorilno vlogo. Vseeno se sprašuje, ali gre za dobičkonosni senzacionalizem (s podrobnostmi o mučenju, identifikacijo žrtve) – in se nagiba k tej ugotovitvi.

Ima novinar pravico, da zaradi »moralnega zdravja skupnosti« medijsko žrtvuje posameznika, v tem primeru mladoletno žrtev, ko razkrije njeno identiteto in škandalozne (še nedokazane) podrobnosti iz njene zasebnosti? Ji s tem pomaga? Jo še bolj uniči, vendar s tem pomaga drugim, ki so se znašli v podobnem položaju? Takšno stališče se že približuje utilitaristični filozofiji, v kateri je dobro posamezne osebe podrejeno dobremu skupnosti in ki je za novinarsko etiko, temelječo na spoštovanju dostojanstva osebe, nesprejemljivo.

Day navaja kot posebej nalezljiva področja zasebnosti poročanje o nalezljivih, telesnih ali duševnih boleznih, homoseksualnosti, posilstvih in drugih spolnih zločinih, mladoletnemu prestopništvu, samomorih, nesrečah in osebnih tragedijah. Posebna zaščita je namenjena zasebnosti mladoletnih oseb. Nekateri zakonodajci in tudi etični kodeksi njihove identitete ne ščitijo več tako kot nekoč. Day svetuje, naj novinar pri odločitvi, ali bo razkril mladoletnikovo identiteto, upošteva vrsto kriminalnega dejanja, starost mladoletnika in okoliščine dejanja.

Primer: novinarsko poročanje o (domnevnem) spolnem nadlegovanju mladoletne osebe in umoru.

SN, 19. 12. 1992: v članku identificiran domnevni storilec in obe žrtvi – avtor poda vse podatke, ki so potrebni za popolno identifikacijo vpletenih. Novinar grobo posega v pravico do spoštovanja zasebnosti (osumljenca in žrtev) + ni dosleden pri spoštovanju domnevne nedolžnosti. V glavnem naslovu uporablja trdilno obliko (mučil), v podnaslovu pravilno ugotavlja, da gre zgolj za sum, v besedilu pa zopet uporabi povedni naklon: je umoril, ...

Postavlja se vprašanje vira: avtor navede kot vir tiskovno konferenco in kriminaliste, ni pa iz članka razvidno, ali so pristojni posredovali celoten opis dogodkov (kakršnega navaja avtor).

Zaščita zasebnosti mladoletnih oseb se ne nanaša le na (osumljene ali obtožene) mladoletne prestopnike. Novinar naj bo pozoren tudi ob poročanju o nesrečah, družinskih tragedijah in kriminalnih dejanjih, v katerih je mladoletna oseba žrtev ali pa je bodisi z žrtvijo bodisi z domnevnim storilcem kakorkoli povezana.. ne sme pozabiti tudi na mladoletnike kot naslovnike.

Poročanje o **družinskih tragedijah**, ki mora biti po določilih kodeksa posebej previdno, je v slovenskem tisku pogosto skrajno neetično.

Primer: SN: 18. 11. 1993: Članek z naslovom Utonil je. Avtor naslovnika napeljuje k sklepu, da je za utopitev učenca kriva šola, ne da bi za to posredoval ustrezne dokaze. Ima novinar pravico, da tragedijo, v kateri je umrl otrok, samovoljno pripiše učiteljem?

Kodeks novinarjev RS, smernica 8.1.: omemba imen in objava slik:

Omemba imen in objava slik storilcev in žrtev v poročilih o nesrečah, preiskovalnih in sodnih postopkih načeloma ni upravičeno. Vselej je treba razsoditi med interesom javnosti in pravico posameznika. Posebno zaščiteno zaslužijo žrtve napadov in zločinov, kakor tudi svojci inkriminiranega storilca.

Identificirati utemeljeno osumljene oz. ovadene je v nasprotju z novinarjevo dolžnostjo. Temeljno izhodišče in vodilo novinarskega dela je (bi moralo biti) »spoštovanje človekove osebe«, človek kot cilj novinarjevega dela.

Spoštovanje človekove osebe ob obveščanju o nesrečah, tragedijah, kriminalu ipd. zahteva, da človekovo osebo zaščitimo tako, da ne omogočimo identifikacije žrtev in utemeljeno osumljenih oz. ovadenih oseb. Pravilo, da naj novinar objavi le začetnici, ne zagotavlja vedno zadostnega spoštovanja človekove osebe, ker je identifikacija včasih kljub temu mogoča (npr. v manjših krajih). Ker lahko omogočimo identifikacijo osebe tudi brez omembe imen in objav slik, ima smernica 8. 1. pravzaprav napačno izhodišče. Novinarjeva dolžnost ni, da ne sme objaviti imen in fotografij, ampak da osebe ne identificira zaradi spoštovanja njene osebnosti in zasebnosti.

Z vidika novinarskega sporočanja in pravice »obveščati ter biti obveščen« je meja, ko osebo lahko identificiramo, obtožnica, kar pa novinarja ne odvezuje od spoštovanja njene osebnosti in dostojanstva, ko o tej osebi poroča. Identifikacija osebe namreč ne pomeni, da sme neomejeno vdirati v njeno zasebnost. Novinar, ki poroča o obtožnici in spremlja proces, ves čas poročanja uporablja pogojno obliko. Nikakor ni dopustno, da novinar piše, da je nekdo nekoga umoril oropal, pretepel, .. Novinar se ne postavlja v vlogo ravnika, ampak poroča v skladu z načeli novinarske etike in upoštevajoč zakonodajna določila.

Zelo občutljivo je poročanje o kaznivih dejanjih na področju **spolnosti**. Ameriška tradicija: izpuščanje imen žrtev posilstev, razen če so žrtve umorjene ali gre za znane osebnosti. To ni etično, ker mrtvemu človeku odvzema pravico do spoštovanja dostojanstva njegove osebe. Tudi znane osebe imajo pravico do zasebnosti. Tudi za žrtve drugih kriminalnih dejanj velja, da lahko o njihovi zasebnosti objavimo le to, kar dovolijo same.

Poročanje o **samomorih** je povezano s »pravico do dostojanstvene smrti« (Day). Etično naravnana ameriška občila ob samomoru vzroka smrti pogosto ne navajajo, pri izboru informacij, ki jih bodo objavili, pa se ravna po željah samomorilčeve družine. Odločitev je ponavadi drugačna, če gre za javne osebnosti ali samomor na javnem mestu. Novinar naj upošteva, da objava lahko povzroči izgubo dostojanstva samomorilčeve osebe ter vdor v zasebnost njegove družine in prijateljev.

Kodeks RS, Smernica 8. 3.: poročanje o boleznih

Telesne in psihične bolezni ali okvare so neodtuljiv del človekove intime in praviloma niso predmet novinarskega poročanja z navedbo imen.

To dolžnost mora novinar spoštovati tudi, če poroča o duševno bolnih domnevnih ali obsojenih storilcih kaznivih dejanj. Nedopustno je poseganje v njihovo zasebnost, ko novinar objavi imena izvedencev.

Primer: SN: 28. 8. 1992: Članek z naslovom Psihrobot morilca; o domnevnem morilcu I. Krambergerja. Novinarka krši dolžnost, ki prepoveduje objavo izvedenskega mnenja psihiatra, in tudi dolžnost obravnave obdolženega kot nedolžnega, dokler mu krivda ni dokazana s pravno močno sodbo: uporablja besedo morilec, govori o morilčevem polbratu.

Novinar mora biti posebno pozoren, ko poroča o zdravstvenem stanju običajnih državljanov, pri javnih osebnosti pa je dilema še večja. Ali ima javnost pravico do obveščeniosti o zdravstvenem stanju bolnega predsednika? Javne osebnosti so tudi upravičene do določenega področja zasebnosti – razkrivanja njihovega stanja se je zato treba lotiti čim bolj previdno. Poseben izziv predstavlja poročanje o aidsu – kakor ljudje izvedo, da ima nekdo to bolezen, lahko ta ostane še brez službe, prijatelj, ...

Primer senzacionalističnega, neupravičenega posega v zasebnost hudo bolne znane osebnosti: 1993: Federico Fellini je ležal v komi, na smrt bolan. Množična občila so objavila fotografijo na aparate priklenjenega Fellinija – to, kar zdravniki niso hoteli, da bi videla njegova žena.

Spoštovanje človekove zasebnosti je povezano s pravico do duševne integritete, kjer gre za »varstvo človekovih čustev, kot so žalost, strah, jeza« (Čeferin). Novinarji posegajo v duševno integriteto ljudi, ko na primer snemajo žalujoče ali jim postavljajo vprašanja o tragičnem dogodku, ki so ga doživeli. Novinarji lahko s svojim poročanjem duševne bolečine tudi (dodatno) povzročijo.

Primer: medijsko poročanje o ameriškem dečku, ki so ga ubili italijanski razbojniki in katerega organi so omogočili preživetje petih otrok. Novinarstvo bolečine ali spektakel bolečine je dosegel enega od vrhuncev, ko je tv voditelj privedel v studio starše umrlega dečka in vprašal, kako se bosta počutila, ko bosta našla sinovo sobo prazno. Družinska tragedija je bila v tem primeru uporabljena in izrabljena kot sredstvo za doseg komercialnega cilja; človeška bolečina je pripeljala do večje gledanosti, ta pa do višje cene oglaševalskega prostora.

Zasebnost človekovih čustev je treba spoštovati tudi v primeru, ko so vpletene znane osebnosti. **Primer:** 1993: Fellini je umrl. Lady: reportaža o pogrebu, podroben vpis vdovinega žalovanja + njene fotografije; res je, da je bil Fellini znana osebnost – a to ne pomeni, da lahko njegova vdova izgubi pravico do zasebnosti, da njeno žalovanje postane del senzacionalistične obravnave.

Spoštovanje zasebnosti in pravice do duševne integritete je v slovenskem tisku pogosto kršeno pri poročanju o prometnih nesrečah. **Primeri:** fotografije dobro vidnih trupel, krvi, ... Kje je spoštovanje dostojanstva umrle osebe?

Takšno poročanje nima vzgojne funkcije – tak pristop postavlja posamezno osebo za dobro skupnosti – ta skrajni utilitaristični pristop je z vidika etike, ki temelji na spoštovanju dostojanstva človekove osebe, nedopusten. Tudi umrli človek ohranja pravico do spoštovanja svoje integritete.

Primeri:

Delo. Kronika: poročanje o umsko prizadeti ženski, ki sta jo - vinjeno – dva moška zlorabila in ubila. Novinar bi moral biti v skladu s kodeksom v tem primeru še posebej previden (ker gre za umsko prizadeto osebo), bolezen pa je neodtujljiv del človekove zasebnosti. Način poročanja v stilu »umsko prizadeta ženska se je napila, prosjачila za pijačo, posilili so jo in golo pustili zmrzniti« je žaljiv in žrtvi odvzema dostojanstvo človekove osebe.

Delo: poročanje o umoru dveh Čehov (on ubit, on ranjena) v Sloveniji. Članek žrtvi identificira + razkrije, da sta bila oba poročena, da bi morala biti v času umora nekje drugje, da so ju ustrelili med ljubljnjem in da so na tleh našli dva zavitka kondomov, med njimi enega rabljenega. To niso podatki, relevantni za pravico javnosti do obveščeniosti – gre za podatke, do katerih nima javnost niti najmanjše pravice! Njihovo razkrivanje v množičnih občilih pomeni izjemno grob in senzacionalističen poseg v zasebnost in dostojanstvo obeh žrtev. Da objava podrobnosti o dogodku posega v osebno integriteto oškodovancev, je v sporočilu za javnost zapisalo tudi ministrstvo za notranje zadeve.

Ivan Gerenc̄er: Delo: »poročilo« o smrti župnika iz majhnega slovenskega kraja, ki naj bi umrl zaradi aidsa. Župnikova identiteta je popolnoma razkrita – to je groba kršitev 8. člena Kodeksa (8.3: bolezen je neodtujljiv del človekove zasebnosti). Avtor kot vire navaja: govornice o skrivnostni župnikovi bolezni, tisto, kar so šepetali, govorijo na glas in panično, neuradno smo izvedeli, iz zanesljivega vira, ...Izjave odgovornih oseb z infekcijske klinike in župnikovega osebnega zdravnika niso omenjene – torej gre za govornice, nezanesljive vire in ne dejstva. Novinar krši dolžnost preverjanja informacij in navajanja virov, ki bi zagotovili verodostojnejšo sliko. Treba je poudariti, da bi bilo odkritje župnikove identitete neetično tudi v primeru, ko bi imel avtor trdne dokaze, da je župnik umrl za aidsom. Novinar je tudi povzročil strah med ljudmi s svojim nepoznavanjem bolezni – piše namreč, da bi morale cerkvene oblasti župnika premestiti na delovno mesto, kjer ne bi imel tako številnih in pogostih stikov z ljudmi. Vrhunec žaljivega senzacionalizma: v okvirčku – v mastnem tisku – je zapisal, da je župnik zelo rad prijateljaval z moškimi. To naslovnika napeljuje k zaključku, da naj bi imel župnik homoseksualne odnose z moškimi.

Ivan Gerenčer: SN: članek o istem primeru. Vir informacij: javna skrivnost, najbolj pogumni so zaupno pripovedovali, menda, zagotovo, ... Novinarjeva trditev, da so SN informacije preverile, ob pregledu teh trditev izzveni bodisi kot popolno nepoznavanje profesionalnega novinarstva bodisi kot absurdno norčevanje iz lastnega dela. In- še enkrat – tudi navedba dokazov, da je župnik umrl za aidsom, ne bi opravičevala razkritja bolnikove identitete, saj bolezen (in zlasti aids) predstavlja najboljčutljivejši – in zato tudi najbolj zaščiten del človekove zasebnosti.

6.3.11 SPOŠTOVANJE DOMNEVNE NEDOLŽNOSTI (KLEMEN)

Novinar mora spoštovati domnevo nedolžnosti. To pomeni, da se mora v primerih, ko nekdo še ni pravnomočno osojen, vzdržati izrekanja sodbe. Gre za varovanje dobrega imena in pravice do zasebnosti, pa tudi za zagotavljanje nepristranskosti sodišč.

Varstvo domneve nedolžnosti pomeni, da medij ne more individualno opredeljene osebe obravnavati kot krive, kot storilca kaznivega dejanja, še pred pravnomočno sodbo. Bralcu je treba jasno dati vedeti, da gre le za sum, da je nekdo storil kaznivo dejanje. Novinar ni sodnik – zato medijsko sojenje ni le protipravno, temveč tudi neetično.

Pri poročanju lahko mirno izpustimo identifikacijo oseb; s tem ne kršimo pravice javnosti do obveščenosti. Treba se je osredotočiti na vprašanje KAJ? se je zgodilo, z odgovorom KDO? pa do obsodbe ne moremo postreči, saj je zaščititi osebe podrejeno vse ostalo.

Tudi pri preiskovalnem novinarstvu seznanjanje javnosti ostaja, vendar v mejah faze postopkov (sum, utemeljen sum, pravnomočna sodba). Gre za vezanost medijev, da poročajo v skladu z načelom resničnosti.

Novinarju ne moremo očitati kršitve dolžnosti spoštovanja domneve nedolžnosti v naslednjih okoliščinah:

1. če množično občilo posreduje razpravo v parlamentu ali njegovih organih
2. če gre za poročanje o prvostopni sodbi, pa je poudarjeno, da ta še ni pravnomočna
3. če je sam prizadeti javno množičnim občilom potrdil, da je storil očitano dejanje
4. če gre za neposredno oddajanje radia ali televizije, ko prenaša izjavo tretjega, in novinar ni zanemaril potrebne novinarske skrbnosti, in če je novinar dosledno ponovil izjavo tretjega, vendarle, če gre a prevladujoč interes javnosti za seznanjanje s tako izjavo.

Tudi Washington Post ima tri pravila v zvezi s tem:

1. krivde obtoženih ali priprtih oseb se ne sme izraziti ali namigovati nanjo ne v zgodbah ne v naslovih
2. izjave policistov, poročevalcev ali tožilcev niso isto kot priznanje
3. novinar mora pošteno poročati tako o tožilstvu kot o obrambi

Korošec (povsod nam prav pride☺) pravi, da je poročevalski stilem za nedokazano kaznivo dejanje zveza velelnega členka naj s pogojnikom bi in deležnikom na –!, torej naj bi + del. –!, s katerim izražamo domnevo ali negotovost.

Novinarji osumljene ali obtožene pogosto razglašajo kot krive v glavnih naslovih, medtem ko v podnaslovu ali vodilu nakažejo, da krivda še ni dokazana. V besedilu samem pa se povedi, ki govorijo o krivdi prepletajo s povedmi, ki ugotavljajo, da gre za utemeljen sum, ovadbo ali obtožbo.

6.3.12 PREPOVED DISKRIMINACIJE IN SPODBUJANJA STEREOTIPOV

Pri tem gre za dolžnost novinarja do predmeta upovedovanja in vira informacij, obenem pa gre tudi za dolžnost do naslovnikov. Večinoma je tako, da najprej opredelimo in šele nato vidimo (Lipmann). Zato je odgovornost množičnih občil, da ne spodbujajo razširjanja stereotipov. Stereotipi so značilni za vsa področja družbenega delovanja; seksizem, rasizem, etično razlikovanje ter stereotipi o: manjšinah, ženskah, starejših ter duševno in telesno prizadetih osebah.

V družbi, ki priznava enakopravnost, so stereotipi nepravilni, saj z njimi spodbujamo posameznikovo pravico do samoodločitve, hkrati pa kršimo še dve vrednoti: poštenost in iskrenost.

Stereotipov ne smemo enačiti z lažmi, saj imajo nekateri realne osnove. Etično vprašanje se pojavi takrat, ko na osnovi duhovnih podob sprejmemo netočno sodbo o drugem človeku. Treba jih je razlikovati tudi od narodnih in drugih skupinskih značajev.

Slovenska novinarska konvencija ne pozna besede stereotip, prepoveduje pa naslednje oblike diskriminacije na podlagi:

1. spola
2. etični pripadnosti
3. verski pripadnosti
4. pripadnosti socialni ali narodni skupini
5. žalitev verskih čustev in običajev
6. vojno hujskaštvo
7. netenje mednacionalnih trenj

V slovenskem novinarstvu naletimo na kršitve 10. člena Kodeksa novinarjev RS predvsem pri poročanju o neslovenskih državljanih, beguncih ter odnosih med Slovenijo in Hrvaško in drugimi državami nekdanje Jugoslavije.

7. OD LEGALNOSTI K LEGITIMNOSTI V NOVINARSKEM SPOROČANJU

Zakonodaja ne more celostno zajeti novinarskega delovanja in sporočanja. Zakonodajna, ne glede na to, kako natančna je, ne more zajeti vsega. Moralno držo novinarja je treba graditi ne zgolj na zakonu, ampak tudi na drugih temeljih.

Kovač:

- novinar je najprej zavezan svojim lastnim osebnim spoznanjem in svojemu kritičnemu mišljenju
- celo dobronamerna zakonodaja, ki bi šla v prevelike podrobnosti, bi bila za novinarja omejevalna
- takšna zakonodaja bi ovirala ustvarjalnost, ubijala raziskovalni polet in bi uniformirala javna občila
- neizdelanost in nedovršenost pravnih aktov torej zahteva tudi naravna avtonomnosti novinarskega dela

Belsey in Chadwick:

- pravna ureditev ima pozitivni in negativni vidik
- pozitivni vidik: zakon ponuja okvir znotraj katerega lahko izvajamo kakovostno novinarstvo – zagotavlja svobodo izražanja (zunanjo svobodo) in spodbuja svoboden pretok informacij
- negativni vidik: zadeva prepovedi in omejitve glede tega, kaj je lahko objavljeno
- tako pozitivni kot negativni vidik prispevata k spodbujanju medijske kakovosti
- samo zakonska ureditev ne zagotavlja legitimnosti novinarskega sporočanja v vseh primerih
- poleg pravne je potrebna tudi etična razsežnost
- etika je bistvena, saj obstaja veliko načinov neetičnega ravnanja, s katerimi ne kršimo zakona
- četudi je zakonu zadoščeno, še vedno lahko obstajajo etična vprašanja: npr. glede nespodobnosti, uničenja človekovega dostojanstva, zasebnosti, zaupnosti, prevare, spolnega razlikovanja

Za vsako odločitev, ki je s pravnega vidika upravičena, še ne moremo reči, da je tudi etično sprejemljiva; npr:

Če je novinar obtožen zaradi žaljive obdolžitve po 171. členu Kazenskega zakonika RS, vendar dokaže resničnost svoje trditve, ga ne kaznujejo za žaljivo obdolžitev. To pa ne pomeni, da je bilo njegovo ravnanje ustrezno tudi z etičnega vidika.

Ferguson in Patten:

- lahko se zgodi, da pravno gledano novinar ne stori prekrška, a se kljub temu odloči, da zgodbe ne bo objavil zaradi etičnih pomislekov

Pravna pravica do objave ni isto kot etična pravica.

Primer *Rupel vs. Nežmah*, ki smo ga obravnavali v podpoglavju *Prepoved objavljanja neosnovanih obtožb, napadov, laži, razžalitev, kletev*:

- četudi sodišče Nežmaha ne bi obsodilo, ne moremo mimo dejstva, da obstajajo načini neetičnega ravnanja, s katerimi ne kršimo zakona
- novinarsko sporočanje poleg pravnih okvirov potrebuje tudi etično usmeritev
- z vidika univzarzne etike pa tudi aplikativne (novinarske) etike oziroma etike javne besede, je Nežmah storil prav to, kar mu očita pravna sodba - razžalil je dostojanstvo osebe

Primer fotomontaž sedmih golih Slovenk, ki jih je objavila revija Moški svet (1996):

- ponazarja neujemanje pravne in etične pravice do objave
- ne glede na pravna določila je objava fotomontaž slečenih Slovenk brez njihovega vnaprejšnjega dovoljenja etično nesprejemljiva
- gre za poseg v človekovo pravico do lastne podobe; manipulacija z njegovo podobo
- kljub oznak, da gre za fotomontažo, je objava lahko zavajajoča - nekateri lahko verjamejo, da so se znane Slovenke v resnici slekle – in pomeni poseg tako v telesno integriteto »slečene« osebe kot tudi v njeno duševno integriteto (povzroči jezo, žalost)

Noben pravni okvir ne zagotavlja etičnega vedenja na nobenem področju življenja, čeprav zakon določa areno, v kateri so nekatere oblike obnašanja spodbujane in druge ne. Pozitivni in negativni vidik zakonske ureditve sicer prispevata k novinarski in medijski kakovosti, vendar je ne zagotavljata, zato sta potrebna tudi čut za moralo in odgovornost.

Zakonodaja zagotavlja legalnost novinarskega sporočanja, (novinarska) etika pa je nujna za doseganje njegove legitimnosti. Novinarstvo naj bi bilo etično čim bolj usmerjano, pravno pa čim manj.

Vprašanje zakonitosti in legitimnosti v novinarskem sporočanju je povezano tudi s Kantovim razlikovanjem med legalnim in moralnim vidikom dejanja, ki je razlikovanje med zunanjim zakonom in zakonom svobode.

- ♣ Novinar ravna **v skladu z dolžnostjo** (njegovo ravnanje se ujema z zunanjim zakonom) – **legalnost**.
- ♣ Novinar ravna **iz dolžnosti** oziroma **zaradi spoštovanja do zakona** (ravnanje se ujema z zakonom svobode) - **moralnost**.

LEGALNOST: DOLŽNOST ZAHTEVA OD NOVINARJA, DA SE NJEGOVO DEJANJE UJEMA Z ZAKONOM, PRI TEM PA NI POMEMBNO, KAKŠNI SO MOTIVI OZIROMA GONILA TEGA DEJANJA.

MORALNOST PA NASPROTNO ZAHTEVA SPOŠTOVANJE DO ZAKONA KOT EDINEGA NAČINA DOLOČITVE NOVINARJEVE VOLJE. TAKO IMA NJEGOVO DEJANJE MORALNO VREDNOST LE, ČE JE STORJENO ZGOLJ ZAVOLJO ZAKONA. DRUGAČE POVEDANO: EDINO GONILLO DEJANJA MORA BITI DOLŽNOST, KAR PA NE POMENI, DA NOVINARJEVO RAVNANJE IZ DRUGIH NAGIBOV NI PRAVILNO, TODA PO KANTU MU NE MOREMO PRIZNATI MORALNE VREDNOSTI.

Kantova ideja dobre (moralne) volje

- brezpogojno dobra, torej dobra sama po sebi
- njen edini motiv: svojo dolžnost počne zaradi dolžnosti same (novinar namreč lahko stori nekaj, kar je sicer njegova dolžnost, tudi iz drugih motivov)
- zahteve, ki so v skladu z zakonom, vendar so za kantovskega novinarja nesprejemljive:
 - o »piši tako, da te bodo bralci spoštovali«
 - o »piši tako, da bo tvoj časnik ohranil verodostojnost«
 - o »piši tako, da se boš izognil morebitni tožbi«
 - o »piši tako, da se ne boš zameril stalnim virom informacij«
- to so hipotetični imperativi, kjer je zahteva sredstvo za dosego nečesa drugega

Kategorični imperativ novinarju brezpogojno zapoveduje: **Piši tako in tako – zato, ker je to tvoja dolžnost!** Ne zaradi ljubezni, naklonjenosti, strahu in drugih nagnjenj, ampak zato, ker ti dejanje narekuje dolžnost.

Novinarska praksa v dobi množičnih medijev razkriva, da motiv novinarjevih odločitev pogosto ni dolžnost. Aristotel: ljudje se slabih dejanj vzdržijo »ne zato, ker so grda, ampak le zaradi kazni«.

Novinar se za dejanja, ki so v skladu z Zakonom, odloča zaradi strahu pred posledicami (pred morebitno tožbo, pred obsodbami javnosti, da je neetičen novinar - pred izgubo verodostojnosti), pa tudi zaradi nagnjenj, kot sta sočutje do trpečih ljudi ali osebna naklonjenost do vira informacij. Lahko pa tudi zaradi pozitivnega ovrednotenja njegove moralne naravnosti (nagrade, pohvale, podelitev oznake »dobrega« novinarja). Kant pravi, da za gonilo ne smemo vzeti strah ali upanje, ki, če postaneta načeli, uničita vso moralno vrednost dejanj.

- Če novinar na določen način ravna zaradi strahu ali upanja, dopušča, da ga pri moralnih odločitvah vodijo trenutna nagnjenja in razpoloženja, zato lahko kaj hitro zaide na nepravo pot (želja po dobičku – tabloidi; želja po lastni publiciteti – dviganje prahu).

- NE DENAR NE DRUGE OBLIKE OSEBNE PROMOCIJE NE MOREJO BITI KONČNI CILJ DEJAVNOSTI.

- MOČNA ODVISNOST OD OGLAŠEVANJA KOT DENARNEGA TEMELJA MEDIJSKEGA SISTEMA VPLIVA NA »KAKOVOST NOVINARSTVA« – TA ZAČNE UPADATI, KO PRVOTNA ODGOVORNOST NOVINARJEV NI VEČ ODNOS DO NASLOVNIKOV KOT OSEB (GOODWIN)

- TRŽNI DELEŽI SO STVARI, KI NIMAJO DOSTOJANSTVA IN JIH UPORABIMO KOT SREDSTVA ZA DOSEGO DRUGIH CILJEV. NOVINAR SE RAJE KOT ZA RAVNANJE IZ DOLŽNOSTI ODLOČI ZA NEMORALNO DEJANJE, KI PRINAŠA DENAR. DOBIČEK (KOT TEMELJNI MOTIV) OGROŽA SPOŠTOVANJE DOSTOJNSTVA ČLOVEKOVE OSEBE, KI JE TEMELJ NOVINARSKEGA SPOROČANJA (→ OGROŽA TUDI VERODOSTOJNOST NOVINARSKEGA POKLICA).

- ETIČNO NARAVNAN NOVINAR MORA UPOŠTEVATI TUDI SITUACIJSKI KONTEKST. APLIKATIVNA ETIKA NOVINARJEVO ODLOČITEV POSTAVLJA V KONKRETNO ŽIVLJENJSKO SITUACIJO.

MERRILL:

- NOVINARJI IN DRUGI NE ŽELIJO DELOVATI SAMO IZ DOLŽNOSTI: MISLIJO, DA JE UPOŠTEVANJE POSLEDIC ZA MORALNOST POMEMBNO

Zgolj zakonskost ne rešuje vseh dilem novinarskega poklica ali pa jih rešuje, vendar so rešitve pogosto etično nesprejemljive. Legitimnost novinarstva potrebuje novinarsko etiko. Razlikovanje med legalnim in legitimnim novinarskim sporočanjem je torej upravičeno.

8. MORALNO PRESOJANJE V NOVINARSTVU: DEONTOLOŠKI PRISTOP Z ELEMENTI TELEOLOŠKEGA

8.1 MODEL MORALNEGA PRESOJANJA

Kaj je moralno presojanje?

- sistematičen pristop k etičnemu odločanju,
- strukturiran proces,
- intelektualna obramba naših etičnih sodb pred kritiko drugih

Kakšne so moralne sodbe?

- morajo biti dobro utemeljene
- noben pristop (ne glede na svojo strukturiranost ali utemeljenost) nam ne more zagotoviti uspešnega etičnega odločanja v vseh okoliščinah

Da lahko moralno presoja, mora novinar:

1. poznati moralni kontekst
2. obvladati filozofske temelje moralne teorije
3. biti sposoben kritičnega mišljenja

Poznavanje konteksta je pomembno zato, ker etično odločanje ne poteka v praznem prostoru. Novinar mora:

- razumeti družbeno situacijo, znotraj katere se je pojavila etična dilema
- razumeti problem, dejstva o nastali situaciji, vrednote, načela in dolžnosti, ki so s primerom neločljivo povezane
- poznati okolje oziroma družbeni in kulturni prostor, v katerem delujejo množična občila
- vedeti marsikaj o samih množičnih medijih

Kontekst obsega vse dejavnike, ki bi lahko vplivali na njegovo rešitev dileme.

Filozofski temelji moralnih teorij – koristni za oblikovanje modela moralnega presojanja. Med filozofi, ki so imeli največji vpliv na moralno filozofijo zahodne civilizacije, je vsekakor Immanuel Kant.

Kritično mišljenje:

- Novinar mora biti sposoben kritično razmišljati o moralni dilemi.
- **Day:** kritično mišljenje je motor, ki poganja mehanizem moralnega presojanja in nas tako vodi od refleksnih odzivov k bolj razumskemu odločanju.
- Sposobnost kritičnega mišljenja imamo vsi, zato se ga lahko nauči vsak novinar.
- kritično mišljenje je trostopenjski proces:
 1. pridobitev znanja o okoliščinah etične dileme in njegovo razumevanje
 2. kritična analiza tega znanja in upoštevanje etičnih možnosti
 3. odločitev na temelju razpoložljivih možnosti

Dayev model moralnega presojanja – poteka v treh korakih:

1. opredelitev situacije
2. analiza situacije, vključno z uporabo etičnih teorij
3. odločitev ali etična sodba

Model moralnega presojanja – skica

Opredelitev situacije:

opis dejstev
 identifikacija načel in vrednot
 ugotovitev etičnega problema ali vprašanja

Analiza:

tehtanje tekmujočih načel in vrednot
 upoštevanje zunanjih dejavnikov
 pregled dolžnosti do različnih soudeležencev
 pretresanje uporabnih etičnih teorij

Odločitev:

tisti, ki odloča, sprejme odločitev
 obramba te odločitve na temelju moralne teorije

Opredelelitev situacije – novinar spozna etični problem in navede ali opiše tista dejstva, načela in vrednote, ki bodo za odločanje pomembna.

- najprej opiše dejstva in določi bistvene nasprotujoče vrednote in načela, ki so od dileme neločljivi
- nato jasno zastavi oziroma ugotovi etično vprašanje ali problem
- mora razumeti dejstva
- ta korak mu zagotavlja logično izpeljavo v analizo

Analiza – osrčje odločevalskega procesa. Na tej stopnji novinar uporabi vse razpoložljive informacije za raziskavo situacije in ovrednotenje etičnih možnosti. Analiza dileme naj bi obsegala vsaj naslednje štiri razmisleke:

1. pretehtati moramo relativno težo različnih nasprotujočih vrednot in načel, razmisliti o argumentih ZA in PROTI
2. raziskava dejavnikov, ki so sicer zunaj situacije same, vendar bi lahko vplivali na smer presojanja – npr. pravila organizacije, pravne omejitve in demografska sestava lokalne skupnosti, ki lahko določijo odziv državljanov na novinarjeve odločitve
3. raziskati, na katere posameznike in skupine bo odločitev verjetno vplivala – gre za dolžnosti do lastne vesti, predmetov moralnih sodb, tistih, ki nudijo denarno podporo, institucij, poklicnih kolegov in različnih delov družbe
4. etične teorije (deontološke, teleološke in druge) je treba aplicirati na etično dilemo

Odločitev in njena obramba – tretja in zadnja stopnja v modelu etičnega presojanja.

Uporaba etičnih teorij nepogrešljiva za moralno presojanje.

Black, Steele in Barney:

– navajajo dva temeljna načina etičnega odločanja glede na uporabo filozofskih temeljev

Prvi način:

– delujemo glede na načela dolžnosti

Drugi način:

– odločamo se tako, da pretehtamo posledice svojih dejanj

Day je za svoj model moralnega presojanja izbral 3 ključne filozofske temelje:

1. deontološke teorije, ki temeljijo na **dolžnostih**
2. teleološke teorije, ki so utemeljene na **posledicah**
3. teorije kreposti ali vrline, ki jih predstavlja Aristotelova **zlata sredina**

Deontološki pristop

- utemeljuje delovanje iz dolžnosti
- ponavadi se navaja kot alternativa posledičnemu
- deontološko presojanje = tisto moralno presojanje, pri katerem se kdo odloča glede na dolžnosti
- tipično vprašanje: katerim temeljnim dolžnostim ali odgovornostim se je treba pokoriti ali si zanje prizadevati ne glede na posledice?
- dolžnosti so novinarjevi vodiči
- deontologi poudarjajo delovanje, ki je skladno z univerzalnimi dolžnostmi, dobrih ali slabih posledic dejanj ne upoštevajo
- najbolj znan deontolog: **Immanuel Kant**
- po deontološkem prepričanju prepovedi določenih načinov obnašanja veljajo tudi, če bi kako dejanje imelo koristne posledice
- poudarek je na **motivju dejanja** (ne na ciljih), zato uporaba nepoštenih sredstev za doseg pozitivnih posledic ni dovoljena
- cilj NE posvečuje dejstev!
- poudarek na pravilih in privrženosti dolžnosti
- nekateri jih imajo za absolutistične, ker ne priznavajo izjem

Prednosti deontoloških teorij (po Dayu):

1. Konkretna pravila novinarja rešijo pred bremenom pritiska, da bi moral predvideti posledice svojih dejanj. Delovati po pravilih ne glede na posledice je dolžnost.
2. Več predvidljivosti. Novinarja, ki dosledno upošteva pravila, bodo verjetno imeli za resnicoljubno in pošteno osebo.
3. Mogoče je ustvariti pravila za posebne okoliščine, s čimer etičnemu odločanju odvzamemo nekaj dvoumnosti oziroma nejasnosti. Npr: če novinar sodišču noče razkriti identitete vira informacij, se lahko postavi posebno pravilo, ki novinarja na temelju pravičnosti do obtoženega prisili v razkritje. To pravilo je potem treba spoštovati v vseh takšnih okoliščinah in ne glede na posledice v določeni situaciji. Obstaja pa problem, da takšna pravila pogosto nasprotujejo drugim temeljnim načelom, kot je na primer držanje obljube.

Tretja točka pa nakazuje **pomanjkljivost** deontoloških teorij. Kateri dolžnosti dati prednost? Popolne kot nepopolne dolžnosti niso razvrščene v kakršnokoli stalno hierarhijo, zato je nujna raziskava posebnih okoliščin (Jackson).

»**Heinzova dilema**« - znana hipotetična etična dilema, ki jo je uporabil socialni psiholog Lawrence Kohlberg s sodelavci. Mož z imenom Heinz ima ženo, ki je zbolela za rakom. Ni mu uspelo zbrati dovolj denarja za zdravilo, s katerim bi ji lahko rešil življenje, čeprav je poskušal. Zdravilo stane 2000 dolarjev, on pa jih ima le 1000. Lekarnar mu noče podaljšati posojila. Ali naj Heinz ukrade zdravilo, da bi rešil ženo? Pojavi se konflikt vrednot, ki so neločljivo povezane z idejo pravičnosti. Na eni strani je Heinzova ljubezen do žene; z vidika svetosti življenja se mu lahko zdi upravičeno, da zdravilo ukrade. Na drugi strani pa bi s tem kršil eno temeljnih moralnih načel, ki prepoveduje krajo tuje lastnine.

Druga pomanjkljivost je ta, da je včasih težko aplicirati splošna načela na posebne nenavadne okoliščine, četudi ni nasprotovanja načel. Ali lahko TV poročevalec na zahtevo policije namerno objavi lažne informacije, da bi rešil življenje talca, ki naj bi ga ustrelili? Strogi razlagalci deontoloških teorij bodo odgovorili negativno.

Med novinarji obstaja precejšnje nestrinjanje, kaj je etično in kaj ni. Široko in splošno opredeljena načela puščajo veliko možnosti za različne interpretacije, kako te principe umestiti v določene situacije. Po Goodwinovem mnenju so pomembne okoliščine vsakega posebnega etičnega problema. **Vedenje, ki je v nekih okoliščinah sprejemljivo, lahko v drugačnih postane nesprejemljivo.**

Nekateri vidijo rešitev te dileme v teleološkem ali posledičnem pristopu, ki je med novinarji zelo priljubljen.

Teleološki ali posledični pristop

- utemeljen je na ideji, da je etično pravilna tista odločitev, ki proizvede najboljše posledice
- teleologi se sprašujejo, ali njihovo dejanje vodi k pozitivnim rezultatom
- ta pristop novinarjem omogoča, da pretehtajo dobre in slabe vplive svojih dejanj v vsaki situaciji
- za novinarsko prakso so značilni roki, tekmovanje, pritiski kolegov, virov, javnosti, oglaševalcev in drugih – zato mnogi novinarji verjamejo, da je edino vodilo pravičnega etičnega presojanja dober rezultat

Več variacij teleološkega pristopa:

- »egoisti«, ki menijo, da je treba doseči čim boljše posledice zase
- »utilitaristi« (**utilitaristični pristop** – Jeremy Bentham in James Mill)

Mill: ustvarjanje največje sreče za največje število ljudi

Vse verzije utilitarizma se ukvarjajo s posledicami etične sodbe (Day).

Za utilitariste je pomemben čim boljši rezultat, čim večje dobro oziroma čim večja korist za čim večje število ljudi. Novinar se mora tako odločiti, da izbere takšen potek dejanja, ki bo imel najugodnejši rezultat za največ ljudi.

Primer utilitaristov v množičnih medijih so novinarji, ki pri odkrivanju družbenih nepravilnosti uporabljajo prevare, pri čemer se sklicujejo na načelo koristnosti, češ da bodo s prevaro sčasoma dosegli moralno dobro za javnost, ki ji služijo (pozitivne posledice za družbo upravičujejo nepoštena sredstva pri zbiranju informacij).

Poudarek na zmanjšanju škode – **Black, Steele in Barney** predlagajo 3 vodila:

1. išči resnico in o njej poročaj čim bolj celovito,
2. deluj neodvisno,
3. **zmanjšaj škodo.**

Teleologi se zavedajo, da njihova odločitev lahko komu škoduje. Primer: objava zgodbe, ki razkrije neprijetna dejstva o zasebnosti posameznikov. Koristne posledice za javnost se lahko pojmujejo kot pomembnejše od škode, ki je storjena posamezniku. Kljub temu pa je poročevalec moralno odgovoren, da posameznika ne prizadene bolj, kot to zahteva razumljivost zgodbe – če to mejo prestopi, zadovoljuje morbidno radovednost javnosti.

Etično odločanje v 7 korakih (**Goodwin**):

1. Kaj ponavadi naredimo v takšnih primerih?
2. Koga bom prizadel in komu pomagal?
3. Ali obstajajo ustrežnejše možnosti?
4. Ali se bom po dejanju lahko »pogledal v ogledalo«?
5. Ali lahko dejanje opravičim pred drugimi, pred javnostjo?
6. Katera načela ali vrednote lahko upoštevam?
7. Ali je odločitev v skladu s takšnim novinarstvom, v kakršnega verjamem, in ali je v skladu z mojim splošnim pogledom na življenje in na to, kak naj bi ljudje ravnali drug z drugim?

4 ključna merila za vrednotenje, ali je zgodba vredna morebitnih posledic (**Hausman**):

1. Ali si je prizadeta oseba sama nakopala situacijo, o kateri bom poročal? Če je odgovor DA, je ta oseba odgovorna tudi za posledice zgodbe.
2. Ali obstaja neizpodbiten razlog, da ima javnost pravico izvedeti določeno informacijo?
3. Ali je možno, da bom z objavo nekoga po nesreči prizadel?
4. Ali obstaja možnost, da bom nekoga po nepotrebnem prizadel (na primer nedolžno osebo prikazal kot krivo)?

Hausmanov pristop upošteva posledice novinarjevega dejanja oziroma možne rezultate, v prvi točki pa odgovornost za posledice celo naprti osebi, ki je predmet novinarskega upovedovanja. Takšno razmišljanje je v nasprotju z etiko dolžnosti.

Posledični (teleološki) pristop je privlačen, ker je bolj prilagodljiv od deontološkega in dopušča večjo svobodo pri predpisovanju rešitev v težkih situacijah. Zagotavlja tudi jasno omejen postopek za soočanje z moralno dilemo, ki obsega navajanje alternativ, vrednotenje morebitnih posledic in proučevanje vsake možnosti v luči njenega vpliva na druge.

»**Situacijska etika**« - uporaba posledičnega pristopa v novinarski etiki (Goodwin)

Uporablja jo tisti novinar, ki na vprašanje, kako je treba ravnati v določeni situaciji, odgovori: »Odvisno.« Vendar v novinarstvu obstajajo tudi načela, ki so univerzalna in jih sprejemajo vsi novinarji.

Pomanjkljivosti utilitarističnega pristopa (**Black, Steele in Barney**):

1. opravičevanju dejanj, ki služijo največjemu dobremu za največje število ljudi, lahko pripisuje nesorazmerno težo, pri čemer lahko posamezniki ali zadeve, ki so v manjšini, zlahka izgubijo
2. doseganje največjega dobrega za največje število ljudi ni dobra etična rešitev tudi zato, ker je nepravilna do ranljivih ljudi
3. tehtanje dobrih učinkov nasproti slabim se močno zanaša na sposobnost novinarja, da predvideva izid oziroma rezultat dejanja, kar pa je seveda težko; veliko težje je predvideti dolgoročne učinke dejanja
4. posledični pristop vodi k miselnemu procesu, v katerem cilji opravičujejo sredstva - takšno razmišljanje novinarju dopušča, da izkoristi ljudi, ko poskuša doseči določen cilj

Na pomanjkljivosti utilitarizma opozarja tudi **Miščević**:

1. Po besedah Matulovića so za utilitarizem posamezniki pomembni samo kot točke, v katerih so locirani fragmenti tistega, kar je pomembno – tj. popoln sklad užitka in sreče.

2. Utilitarizem dopušča ali celo priporoča neenakosti, če prispevajo k skupnemu zadovoljstvu in sreči (če bi skupnost uživala v trpljenju nedolžnega človeka, bi se ta zaradi načela maksimiranja skupnega užitka moral žrtvovati).
3. Utilitarizem napačno pripisuje srečo in užitek skupnosti. Toda skupnost ni subjekt z lastno srečo in užitkom, ki bi bila nasprotna sreči in užitku posameznika.
4. Utilitarizem ne upošteva različnosti med ljudmi.

Bistvena sta predvsem dva ugovora nasprotnikov utilitarizma:

- **preveč se zanaša na vnaprej neznan rezultate in na novinarjevo sposobnost predvidevanja**
- **ne upošteva obveznosti do posameznikov ali majhnih skupin**, ki so lahko v nasprotju z moralnimi dolžnostmi do širše družbe

Novinarji, ki se osredotočijo na proizvodnjo največjega dobrega za največ ljudi, pogosto spregledajo potrebe posebnih javnosti.

Utilitarizem **primarne odgovornosti ne vidi v odnosu do osebe**, ampak do čim večje skupine ljudi. To nasprotuje zahtevi, da javnosti ne smemo obravnavati kot množice, ampak kot konkretne naslovnike, ki imajo dostojanstvo osebe.

8.2 DVE RAVNI NOVINARSKÉ ETIKE: POVEZAVA DEOTOLOŠKEGA TEMELJA S TELEOLOŠKIM PRISTOPOM (NATAŠA P.)

Dve ravni novinarske etike lahko najdemo v dveh teoretskih temeljih: kot prvo raven sprejmemo Kantovo deontologijo, druga raven pa predstavlja povezavo Kantovega temelja s teleološkim pristopom. Kanta so mnogi kritizirali – **Hospers** Kantove kritike deli v 2 skupini:

- **prvi nasprotujejo prepričanju, da npr. samomora ali prelomitve obljube ne moremo univerzalizirati**
- **drugi pa se ne strinjajo niti s samim Kantovim načelom univerzalizacije.**

Predstavniki prve skupine se torej z načelom univerzalizacije strinjajo, a se jim npr. laganje, ubijanje, ... ne zdijo zmeraj napačni, za kar Hospers navaja 3 razloge:

1. ni vedno jasno, katera dejanja sodijo pod oznako »laganje« ali »ubijanje«, zato ni vedno jasno, kaj pravilo prepoveduje.
2. človeštvo je skoraj soglasno, da tovsrna dejanja niso vedno napačna.
3. obstaja logična težava v situacijah nasprotujočih si dolžnosti- npr. lahko se zgodi, da se moramo zlagati, da bi držali obljubo = eni dolžnosti je treba dati prednost in drugo žrtvovati (Kant ne ponuja nasveta, kaj storiti v takih primerih).

S težavo v zadnji točki se pogosto srečujejo tudi novinarji – npr. ko morajo zamolčati svoj vir, da obdržijo zaupnost, ki so jo dali viru; lahko pa se zgodi, da prelomijo obljubo, ki so jo dali viru, da s tem rešijo po krivem obsojeno osebo.

Predstavniki druge skupine pa zavračajo že samo zahtevo po univerzalnosti, ki ne dovoljuje izjem. Pri tem obstajajo določene izjeme: npr. za novinarja, ki si postavi pravilo, da navaja vir, razen če bi s tem ogrozil življenje vira – to pa ne pomeni izjeme od pravil, ampak v pravilo vgradi določene pogoje oz. omejitve (torej: ne delaj X, razen v okoliščinah A, B in C). Hospers pravi, da je treba biti pozoren na naslednje:

- pravilo ni univerzalno, če vsebuje lastno ime oz. napotitev na določeno osebo ali skupino ljudi, kljub temu pa odsotnost osebnega imena ali zaimka še ne zagotavlja, da je pravilo dobro, četudi ga lahko uneverzaliziramo.

Kantova napaka je po mnenju Hospersa ta, da je vsako dejanje uvrstil v kategorijo dejanj (npr. laž je zmeraj laž in je kot takšna napačna). Toda vsako stvar je mogoče razporediti na več različnih načinov (npr. laž je lahko pozitivna, če reši življenje). **Dejanja je po Hospersu treba razlikovati glede na: namen, okoliščine in kontekst.**

Hospers tudi poudarja:

- **dve enaki dejanji se lahko razlikujeta v okoliščinah**
- **pomembne pa niso le razlike v dejanjih samih in razlike v okoliščinah, ampak tudi notranje razlike moralnih akterjev – nekakšne notranje okoliščine**

Tako Hospers pravi: »Dve dejanji, ki sta popolnoma enaki in sta ju izvedla enaka povzročitelja v enakih okoliščinah, morata biti ali obe pravilni ali obe napačni.« - toda nikdar ni dveh enakih dejanj z enakimi notranjimi in zunanji okoliščinami.

KOMPROMIS: ohraniti temelj Kantove etike, se torej ne odreči njegovemu humanizmu, toda dopustiti, da tudi okoliščine in morebitne posledice vplivajo na novinarjevo moralno odločitev – etično odločanje je redko preprosto.

Black, Steele in Barney: višjo stopnjo etičnega odločanja lahko dosežemo tako, da si postavljamo vprašamnje, ki nas izzovejo ter da upoštevamo posledice svojih dejanj in spoštujemo temeljne novinarske dolžnosti.

To pomeni združitev deontološkega in teleološkega pristopa k moralnemu presojanju: univerzalna etična načela je treba spoštovati, razen če obstaja neovrgljiv razlog, zaradi katerega se lahko oddaljimo od norme. Upravičenost tega razloga novinar spozna le, če upošteva okoliščine in možne posledice.

Day: moralnih dolžnosti ne moremo ločiti od posledic izpolnjevanja teh dolžnosti – posledice ne moremo ločiti od dejanja samega.

Novinar upošteva temeljna načela oz. dolžnosti (npr. k informaciji zmeraj pripiše vir) – njegov deontološki razmislek pomeni, da ima globok čut za dolžnost (etična načela) – privrženost pravilom mu zagotavlja koncept zvestobe pravilom. Hkrati mora upoštevati nekatere prilagoditve dolžnosti – razmišljati mora o posledicah, kar pomeni premik v teleološko smer.

To združitev deontološkega temelja s teleološkim pristopom Marrill opisuje s simbiotičnim poimenovanjem **DEONTELSKA ETIKA**.

Kljub temu mora biti novinar previden, da ne zaide preveč v teleologijo – mora ohraniti zvestobo nekim načelom.

Deontelska etika = utemeljena etika, ki poudarja novinarjevo sposobnost presojanja, njegovo avtonomijo, ne pa zmožnost nepremišljenega ravnanja »iz dolžnosti« v prav vseh situacijah, in tudi ne slepega posnemanja ravnanja drugih.

Kantovo univerzalnost kljub omenjenemu ohranjamo, a le na pravi ravni etike – torej etike kot teoretskega temelja. Na ravni aplikacije pa upoštevamo okoliščine in posledice – včasih je tu potreben odmik od univerzalnosti.

SKLEP

Etika dobe množičnih občil pomeni sprejetje etike na 2 ravneh:

- ☺ na eni je etika MATAETIKA – univerzalni temelj morale, mišljenja in ravnanja, okvir presojanja, kako ravnati prav (Kantova deontologija),
- ☺ druga raven pomeni umeščanje dolžnosti iz praznega prostora v konkretne življenjske situacije, upoštevanje okoliščin in posledic, dopuščanje etičnih izjem.

Novinarstvo potrebuje prvo raven etike kot teoretski okvir (etično osnovo), druga pa mu služi kot lastna presoja vsakodnevnih dejanj.

V SKLEPU Polerjeva podaja povzetke vseh poglavij knjige:

Prvo poglavje knjige :

- današnji čas = doba množičnih občil, ki so kanali prenosa dogodkov ter ustvarjalci realnosti (ideja medijskega manipuliranja)
- tržna logika: informacija je postala blago = oglaševasko zanimivi mediji lahko preživijo
- svoboda kot osrednja točka delovanja medijev, osebna odgovornost novinarja je potisnjena v ozadje
- kriza nove dobe = kriza osebnosti in lastne izpolnitve
- kako obravnavati sebe in druge kot osebe, je ključna naravnost filozofije Immanuela Kanta – njegova etika je temelj te knjige
- doba množičnih medijev potrebuje etiko

Drugo poglavje knjige:

- bistvena razlika med pojmom MORALA in ETIKA
- opredelitev pojma OSEBA

Tretje poglavje knjige:

- predstitev praktične filozofije oz. etike Kanta: zapoved spoštovanja dostojanstva človeškosti v vsaki osebi

Četrto poglavje knjige:

- Kantova umestitev v novinarsko etiko
- novinar kot osrednja točka poročanja in moralnega presojanja = etika osebne odgovornosti
- ravnati odgovorno = utemeljevati svoje odločitve in ravnanja na spoštovanju dostojanstva osebe, ki je temelj novinarskega poročanja

Peto poglavje knjige:

- novinarska svoboda je svoboda z odgovornostjo
- razlikovanje med notranjo in zunanjo svobodo = razlikovanje med svobodo izražanja in novinarsko svobodo
- novinar je kot avtonomno bitje odgovoren za svoja dejanja

Šesto poglavje knjige:

- novinarska etika = etika dolžnosti, ki jih novinar uresničuje tako, da sebe, naslovnika, vir informacij in predmet novinarskega upovedovanja nagovarja kot osebe
- novinarjeve dolžnosti: 1. dolžnost do naslovnika, 2. dolžnost do vira informacij in do predmeta novinarskega upovedovanja.

Sedmo poglavje knjige:

- zakonodaja ne more celostno zajeti novinarskega delovanja – potrebne so etične utemeljitve

Osmo poglavje knjige:

- novinar lahko moralno presoja, če pozna kontekst dileme, obvlada temelje etične teorije in ima sposobnost kritičnega mišljenja
- model moralnega presojanja obsega: opredelitev situacije, analizo situacije (z etičnimi teorijami) in odločitev oz. moralno sodbo

Zaključek knjige:

- novinarska etika = povezava deontološkega temelja s teleološkim pristopom
- novinarska etika = etika odgovornosti